

THEOSOFIA

Jaargang 104 nummer 1, februari 2003
Tweemaandelijks tijdschrift van de Theosofische
Vereniging in Nederland
ISSN 0040-5868

Redactie:

Anne Myrthe Iken (hoofdred.),
Els Rijnaker (secretaris),
Richard van Dijk,
Elisabeth Raven

Secretariaat redactie:

Tolstraat 154,
1074 VM Amsterdam

Abonnementen: €16 per jaar
(Nederland en België).
Losse nummers: €3.

Zetwerk: Willy Evelein
Druk: AD-Druk bv / Zeist
Omslag ontwerp:
Richard van Dijk

© 2003

Theosofische Vereniging in
Nederland / Amsterdam

Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt
worden door middel van druk, foto-
kopie, microfilm, of op andere wijze,
zonder voorafgaande toestemming van
de uitgever.

Inhoud

In harmonie met het universum Radha Burnier	2
Het belang van geweldloosheid in het moderne leven D.C. Jain	6
Hoe houden we de vlam brandende? Linda Oliveira	10
Reizend naar het sacrale Helen Gething	14
Bewustzijn van innerlijke eenheid Annie Besant	17
De theosofie van de Tau Te Tsjing Richard Brooks	19
Waarom de wetenschap aandacht moet besteden aan <i>De Geheime Leer</i> Steven Freeman	25
<i>Der Vorleser</i> van Bernard Schlink Louis Geertman	29
Boek & periodiek	40
Verenigingsnieuws	43
Adressen Theosofische Vereniging	44

De Theosofische Vereniging is niet verantwoordelijk voor
enigerlei mening in dit tijdschrift tot uiting gebracht tenzij
vervat in een officieel document.

In harmonie met het universum

– Radha Burnier

Het onderwerp ‘in harmonie zijn’ is van levensbelang voor de mensheid. Doordat wij niet in harmonie zijn met andere mensen, met het milieu en met onszelf hebben wij enorme schade berokkend aan de onderlinge verhoudingen en aan onze eigen vooruitgang. De schade die wij onszelf aandoen kan absoluut niet los gezien worden van de schade die wij anderen berokkenen. Wij zijn verantwoordelijk voor het geheel.

Degenen die innerlijk goed harmoniëren en geïntegreerd zijn stralen harmonie en geluk uit waar ze ook zijn en bij wat ze ook doen. Aan de andere kant, als er innerlijke tweedracht is, leidt dit tot uiterlijke tweedracht. Bovendien, zoals *De Stem van de Stilte* zegt: ‘Voordat de ziel kan zien, moet de harmonie van binnen bereikt worden.’ Alle wanklank verblindt de visie en de menselijke vooruitgang wordt vertraagd.

Het heelal is geen chaos maar een kosmos, zo volmaakt afgestemd dat diegenen die dit beseffen door studie en contemplatie, sprakeloos worden van opperste verbijstering. In zijn boek *Just Six Numbers*, waarvan de ondertitel luidt ‘De diepe krachten die het universum vormen’, schrijft auteur Sir Martin Rees over zes getallen, waarvan sommige heel klein zijn en andere heel groot, die het ‘recept’ vormen voor het universum. Als één ervan zelfs maar fractioneel zou toenemen of afnemen, zouden er geen sterren zijn en geen leven. Bijvoorbeeld, als de bestaande ratio tussen de zwaartekracht en expansie-energie zelfs maar een klein beetje anders was geweest, zou het heelal al lang geleden zijn ingestort, of zouden er geen melkwegstelsels gevormd zijn. Hij stelt de vraag: ‘Is dit

afstemmen gewoon een redeloos feit, een toeval?"

Volgens de aloude Indiërs werd de kosmische orde *rta* genoemd. Het onvoorstelbaar hoge niveau van afstemming dat de kosmische orde in stand houdt relateert niet alleen aan de waarneembare, meetbare feiten waarvan wetenschappers kennis nemen; het bestaat in subtiele dimensies waarmee de wetenschap zich niet bezighoudt. Voor de ouden was *rta* alomvattende harmonie, de basis van alle verschijnselen in de zichtbare en de diep onzichtbare velden en dimensies van existentie. David Bohm zou inzicht gehad kunnen hebben in dit aspect toen hij schreef, in *Wholeness and the Implicate Order*, over onverdeelde heelheid in vloeiende beweging en een impliciete orde die 'een fundamenteel aspect van de realiteit vormt.'

Het oor van een deskundig musicus is zo gevoelig dat hij zich bewust wordt van zelfs maar de geringste afwijking van de harmonie der geluiden. Hij hoort gedetailleerde verschillen die zijn luisteraars misschien niet opmerken, en elke keer als dat nodig is stelt hij de snaar bij om volmaakte harmonie in stand te houden. Elke musicus in een orkest zorgt er ook voor dat hij muzikale uitmuntendheid bewaart; zelfs kleine nuances zijn belangrijk, want zij maken een essentieel deel uit van het geheel.

De kosmische orde of *rta* kan net zo zijn, op een uitgebreide, bijna onmerkbaar schaal. Er is een intelligente en schepende kracht (de meester-musicus) die de harmonie van het universum herstelt, zelfs als het een piepklein beetje verstoord is. Dit is het effect van Karma of Karma-Nemesis (de wrekende gerechtigheid, AMI) zoals Mevrouw Blavatsky het noemt in *De Geheime Leer*. Zij zegt dat 'het enige decreet van Karma – een eeuwig en onveranderlijk decreet – is absolute Harmonie in de wereld van de Materie evenals in de wereld van de Geest. Daarom is het niet Karma die beloont of straft, maar wij belonen of straffen onszelf, naarmate wij met, door en samen met de Natuur werken en ons neerleggen bij de wetten waarvan die harmonie afhankelijk is, of – ze breken.'

(II.368) HPB zegt ook in deze context dat zolang het effect van het in verwarring brengen van 'zelfs maar de kleinste atoom in de Oneindige Wereld van Harmonie' niet is bijgesteld, de 'boosdoener' lijdt onder wat hij denkt dat vergelding (hiervoor) is. Hij ervaart wat wij 'pijn' noemen en streeft eraan te ontkomen, en, daar hij onwetend is van wat er aan de hand is, handelt hij op zo'n manier dat hij verdere verstoring teweegbrengt.

Als wij proberen te begrijpen, kan ons bewustzijn misschien de overstap maken naar een nieuw niveau van kennis van de universele orde en haar betekenis en schoonheid.

De aloude traditie bevestigt ook dat er, onzichtbaar voor onze waarneming, vele wezens bestaan, begiftigd met verschillende maten van intelligentie, die in een staat van onbewuste harmonie zijn met de Natuur en spontaan het 'Grote Werk' uitvoeren. Zij blazen blij hun eigen partijtje mee in de kosmische symfonie. Dit doen ook alle dierlijke wezens die wij kennen. Alleen voor de mens doet zich de vraag voor hoe er eenstemmigheid kan zijn met het heelal. Wij, die zo ontstemd zijn, voelen de ellende van strijd en verlangen naar vrede, liefde en schoonheid.

Maar gelukkig heeft het menselijk bewustzijn het vermogen tot observeren, nadenken en genoeg begrijpen over het heelal waarin het zich bevindt om de verantwoordelijkheid van het individu voor het instandhouden van de harmonie te beseffen. Door onze eigen poging om het leven te doorzien en te begrijpen, moeten wij beseffen dat de chaotische condities in de menselijke samenleving het gevolg zijn van de tegenstellingen binnenin onszelf. Daarom ook ligt de remedie in onze eigen handen. Als wij proberen te begrijpen, kan ons bewustzijn misschien de overstap maken naar een nieuw niveau van kennis van de universele orde en haar betekenis en schoonheid.

De evolutie is niet alleen maar een ontwikkeling van lagere naar hogere niveaus van vormcomplexiteit, maar ook het zich ontwikkelen van het bewustzijn tot hogere bewustzijnsniveaus. Dit bewustzijn omvat ook het waarden van de fundamentele energieën in de kosmos; het verwijst niet noodzakelijkerwijs naar kennis van details. Het is een visioen van de goddelijke principes die zichzelf manifesteren in ieder detail evenals in de algemene stroom. De traditie wil dat de alwetendheid van de Boeddha bestaat uit de *macht* alles te weten veeleer dan kennis van details zoals hoeveel haren iemand op zijn hoofd heeft!

De mens is als een druppel in de uitgestrektheid en diepte van de oceaan van het bestaan, schijnbaar afgescheiden, maar onscheidbaar ervan.

De stroom van manifestatie openbaart deze goddelijke principes in verschillende stadia door verscheidene verschijnselen en functies. In de stroom van een waterval ontwaren wij een gestadige beweging of-schoon er voortdurend verandering is. De sprinkelende veranderingen tegen de achtergrond van een gestadige toestand brengen ons ertoe verfrissend genot te ervaren en een gevoel van nieuwheid op ieder moment. De schaduwwereld of de wereld van verschijnselen is eindeloze beweging en nimmer eindigende verandering, maar ten grondslag aan de beweging ligt onwrikbaar en altijd durend Zijn – een paradox die op andere manieren herhaald wordt. De orde van het heelal omvat een enorme verscheidenheid aan vormen en patronen. De scheppende energie die haar in stand houdt doet steeds nieuwe dingen geboren worden; maar niets wordt herhaald, daar zelfs geen enkel boomblaadje hetzelfde is als een andere. De Natuur lijkt klonen en conformeren te verafschuwen. Toch bestaat er temidden van een verbijsterende diversiteit aan levensvormen een geheimzinnige band die alle dingen ver-

enigt tot één geheel. De mens is als een druppel in de uitgestrektheid en diepte van de oceaan van het bestaan, schijnbaar afgescheiden, maar onscheidbaar ervan.

Deze paradoxen zijn allemaal deel van de muziek der sferen. De grote symfonie van de Natuur wordt gespeeld met diverse instrumenten, musici, melodieën, ritmen enzovoort. In een Soefi-gelijkenis wordt verteld dat toen het hese krassen van een kraai bepaalde mensen irriteerde en zij hem boos wegjoegen, de Heer zijn helpers liet komen en vroeg waarom een lid van zijn orkest afwezig was. Elk particulier element krijgt zijn waarde uit het verrijken van het geheel, maar het is het geheel dat de ‘muziek der sferen’ vormt. Het is fantastisch om een mens te zijn, want wij kunnen genieten van de schoonheid en de nieuwheid van alle verschillende elementen en ook beseffen dat zij niet anders zijn dan het geheel. Zij zijn in feite het Geheel, dat een deel van zijn eigen natuur laat zien, net zoals Licht de kleuren van de regenboog vertoont. Elke eenheid heeft de mogelijkheid van diversiteit, en alle verscheidenheden komen samen in eenheid.

Het menselijk probleem is dat onze interne tegenstellingen hun grondslag vinden in de grote paradox van manifestatie, wanneer het Opperste anders lijkt dan Zichzelf. In zijn boek *Human Destiny* speculeerde de Vicomte de Nouy, zoals ook anderen gedaan hebben, over de doelstellingen die ten grondslag liggen aan de evolutie. Zij suggereerden dat het hier gaat om harmonie, vrijheid en individualiteit. In de gemiddelde mens verwoest de verdediging van de individualiteit zijn harmonie en lijkt zij vrijheid te brengen. De afwisseling van vormen en soorten is een manier om meer en meer individuele eigenschappen te doen evolueren. Er is bijvoorbeeld een enorm verschil tussen een mug en een olifant, niet alleen door grootte, maar omdat er bij eerstgenoemde nauwelijks individualiteit bestaat, terwijl de tweede duidelijk individueel is qua uiterlijk, gedrag en intelligentie. De mens is nog verder vooruit in deze richting. Maar door de eeuwen heen

is de evolutie van het bewustzijn ook vrijheid en een gevoel van harmonie aan het ontwikkelen geweest. Organisch zijn er zulke ontwikkelingen: het dier is fysiek vrijer dan de plant, en de mens is nog vrijer. Ook innerlijk wordt er vooruitgang geboekt naar vrijheid. Maar er bestaat de schijnbare tegenstelling tussen de behoefte aan harmonie aan de ene kant en individualiteit aan de andere kant in de levens van de meeste mensen. Dit wordt opgelost in de vroege voor-menselijke stadia door de aanpassingen van de Natuur zelf. Maar in de zelfbewuste mens bestaat er conflict en strijd. Hij wil relaties, en toch bederft zijn egoïsme de kansen deze relaties vreugdevol te ervaren. De verdediging van de individualiteit, (die egoïsme toch is) is de hoofdreden van onze disharmonie. Op dezelfde manier willen wij vrijheid, maar we hebben ook orde nodig – dit is niet alleen een individueel maar ook een sociaal en nationaal dilemma. Vandaar dat ons grootste probleem is: Kunnen wij vrij zijn zonder chaotische en pijnlijke situaties te scheppen? Kunnen wij de latente uniekheid in onszelf voeden, zonder ten strijde te trekken? Veel hangt af van hoe wij ons-

zelf en die waarden die bestaan uit de basale substantie van het heelal begrijpen.

De universele en tijdloze waarden van de kosmos zijn niet verbonden met en zijn onafhankelijk van uiterlijke dingen. Zoals de dichter zei: ‘Stenen muren vormen geen gevangenis, noch vormen ijzeren tralies een kooi.’

Iemand in de gevangenis is niet minder vrij dan een andere zogenaamd vrije man die slaaf is van de hartstocht hebzucht, boosheid of afgunst. Net zo is ware individualiteit geen kwestie van het verdedigen van ons eigenbelang of het etaleren van kennis. Wat wij fundamentele waarden noemen – vrijheid, uniekheid, harmonie, geluk, vrede – zijn ziele-eigenschappen. Zij zijn niet voor hun bestaan afhankelijk van iets van buitenaf. Het geloof dat wij ze buiten moeten gaan zoeken door relaties te manipuleren, bezit te verwerven of omstandigheden te veranderen is de oorzaak van wanklank en lijden. Deze waarden zijn facetten van onze ware aard en van universeel bewustzijn. Wanneer wij onze ware aard onderkennen, zijn wij volkomen in harmonie met het universum.

Uit: *Theosophist*, mei 2001
Vertaling: A.M.I.

Terwijl de wetenschap de relationele structuur
van het eindeloos gedifferentieerde universum onthult,
verschafft de spiritualiteit ons een blik
op het mysterie van het Zijn,
de uiteindelijke grond van datzelfde universum,
de tijdloze diepte-dimensie van het kosmisch geheel.

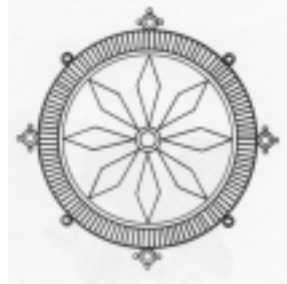
Haridas Gaudhuri

Het belang van geweldloosheid in het moderne leven

– D.C. Jain

Kunnen wij iets leren van de Jaina filosofie van *Ahimsa*?

Het beeld van de Jaina-gemeenschap met mensen van vrede en goede wil die zich houden aan het vegetarisme is sterk ingebed in het Indiase denken. Mahatma Gandhi, misschien de grootste voorvechter van geweldloosheid in onze tijd, zei dat hij sterk beïnvloed was door geweldloosheid als politiek instrument via de vereerde Jaina-geleerde Raichandbhai Mehta met wie hij nauw persoonlijk contact onderhield.

Het zich onthouden van geweld is de basisgeloofte van het Jainisme waaruit alle andere geloften voortvloeien: het zich onthouden van geweld, leugen, diefstal, onmatigheid en bezitsdrang. Groot belang werd gehecht aan geweldloosheid door iedere Indiase school van denken, maar geen enkele school heeft het zo tot het uiterste doorgevoerd als de Jains dat gedaan hebben. Maar het concept van *Ahimsa*, dat het opperste Dharma (plichtsbetrachting) is, is niet echt begrepen en er bestaat veel onduidelijkheid over.

Wat wordt er precies bedoeld met *Ahimsa*? Over het algemeen wordt aangenomen dat het een aanduiding is voor het geen kwaad berokkenen of geen geweld plegen jegens ieder levend wezen. Het is een houding waarbij iemand zich vereenzelvigd met alle levende wezens. *Ahimsa* betekent gelijkmoedigheid. Het is de heilige wet van mededogen in lichaam, denkvermogen en geest.

Doel van het menselijk leven

De Heer Mahavira zegt:

Dharma (rechtschapenheid) is een uiterst gunstig voorteken. Geweldloosheid, zelfbeheersing en soberheid zijn haar essentiële kenmerken. Zelfs de hemelse wezens vereren hem die geworteld is in Dharma.'
(Dasavaikalika-Sutra 1.1)

Het doel van het menselijk leven is het bereiken van *nirvana* of bevrijding. Hoe dit te bereiken? Acharya Umaswati (schrijver van *Tattvartha Sutra, het handboek van het Jainisme*) zegt dat het bereikt kan worden door de combinatie van juist geloof, juiste kennis en juist gedrag.

Het Jainisme heeft een integrale kijk op het leven. Alleen geloof of kennis of gedrag op zichzelf kan ons niet naar het pad van *nirvana* brengen. Wij moeten de combinatie hebben van geloof, kennis en gedrag. Zonder juist geloof kan er geen juiste kennis zijn, zonder juiste kennis kan er geen juist gedrag zijn en zonder juist gedrag kan de mens nooit *nirvana* of bevrijding bereiken.

Het gedrag van een monnik en een huisvader

Jaina-teksten beschrijven uitgebreid het gedrag dat verwacht wordt van een monnik en van een gezinshoofd. Van een monnik wordt verwacht dat hij zich aan vijf plechtige geloften houdt (*Mahavratas*) en van een gezinshoofd dat hij zich houdt aan vijf elementaire of mindere geloften genaamd *Anuvratas*. Deze zijn het zich onthouden van geweld, leugens, diefstal, vleselijke lusten en bezitsdrang. Gewelddadigheid, onwaarheid en andere ondeugden beïnvloeden het gedrag zo diepgaand dat zij gezien worden als ingewortelde gewoonten waarvoor een plechtige eed moet worden afgelegd om ze te vernietigen. Allereerst wordt geweldloosheid genoemd, omdat het de voornaamste eed is, de basis van alle andere eden. Net als het de bedoeling is van een hek om het erbinen liggende veld te beschermen, zijn de laatste vier eden bedoeld om de allereerste eed van geweldloosheid te beschermen. Een eed is een zelfopgelegde verplichting betreffende wat men wel en niet zou moeten

doen. Ze moet in gedachte, woord en daad worden beoefend, altijd met volledige toewijding aan het zorgvuldig in acht nemen ervan.

Het principe van geweldloosheid

De redenering achter het principe van geweldloosheid is de gelijkheid van alle levende wezens.

Zij geloven dat niet alleen mensen maar ook dieren, vogels, planten en zelfs de allerkleinste schepselen zielen hebben. Niet alleen dat, maar zelfs schepselen in de lucht, in het water en vuur, hebben, ofschoon zij onzichtbaar zijn, toch een ziel. De heer Mahavira sprak: 'Alle levende wezens willen leven. Zij hebben een hekel aan verdriet en dood en wensen zich een lang en gelukkig leven.' Daarom gaf hij (ons) de beroemde slagzin 'leven en laten leven'.

De wereld maakt vandaag de dag een ernstige crisis door. Geweld is in onze maatschappij schrikbarend toegenomen. Moderne landen produceren wapens en uiterst gevaarlijke bommen op een zo grote schaal dat de hele mensheid uitgeroeid kan worden binnen een paar uur. In de laatste paar jaar heeft het terrorisme zich verspreid in vele landen en maatschappijen, waardoor de spanning is toegenomen en er geen echte vrede heerst in de wereld.

Het principe van geweldloosheid omvat niet alleen het mensen- of het dierenrijk, maar ook bomen, planten, lucht en water, aangezien deze alle gezien worden als levende wezens die een ziel hebben. Bovendien komen alle ecologen, milieudeskundigen en natuurbeschermers tot dezelfde conclusie als gevolg van de nieuwste inzichten in de wetenschap. Er is een beweging voor de bescherming van dieren, doordat men beseft dat ieder schepsel, hoe klein of hoe wild ook, een plaats heeft in het plan van de natuur. Het omzagen van bomen, het vervuilen van rivieren en oceanen en nodeloos, onnadenkend opgraven van aarde roept protest op. De wereld komt nu op dezelfde weg als die duizenden jaren geleden door het Jainisme gepredikt werd.

Alle levende wezens moeten met elkaar samenleven. Alle krachten van de natuur, rivieren, bergen enzovoort hebben hun eigen rol te spelen en de mens moet met hen samenleven als hij vrede verlangt.

De onderlinge hulp, de liefde, de vriendschap en het mededogen van het ene levende wezen voor het andere maakt de wereld een geschikte plaats om te leven. Dus is geweldloosheid een praktische noodzaak in de huidige wereld.

Geweldloosheid in het praktische bestaan

Daar zij inzagen dat het volkomen aanhangen van geweldloosheid onmogelijk is voor een gezinshoofd, hebben Jaina-predikers onderscheid gemaakt tussen kwalijke praktijken, die absoluut verboden zijn, en praktijken die getolereerd kunnen worden binnen strikte gedragsregels. Vanuit dit standpunt is geweld ingedeeld in de volgende vier categorieën:

- *Sankalpi geweld* waarbij het gaat om opzettelijk en doelgericht verwonden van levende wezens, zoals het organiseren van stierengevechten, enz.

- *Arambhi* waarbij het gaat om het onopzettelijk maar indirect verwonden van levende wezens door handelingen die noodzakelijk zijn voor het normale leven, zoals koken en schoonmaken.

- *Udyogi* die voortkomt uit industriële of landbouwkundige activiteiten van individuen om hun brood te verdienen.

- *Virodhi* die voortkomt uit het afweren van aanvallen op iemands leven, bezit of land.

De heiligen of nonnen zweren alle vier soorten geweld af maar de leek kan alleen het eerste soort afwijzen, terwijl hij de andere drie categorieën moet toelaten, zij het slechts na waakzaam te zijn geweest.

De positieve kant van geweldloosheid is net zo belangrijk als de negatieve kant. Deze kant wordt soms niet naar behoren op waarde geschat. Het positieve aspect impliceert vergevingsgezindheid, vriendelijkheid, mededogen, liefdadigheid en dienstbetoon. Acharya Amitagati, een groot Jain-exponent en schrijver van de be-

roemde '*Szavakachar*' (gedragscode voor het gezinshoofd) schrijft:

Vriendelijkheid jegens alle schepselen, respect voor de deugdzamen, mededogen ten opzichte van alle schepselen die lijden en een neutrale opstelling jegens degenen die mij niet welgezind zijn. Ik bid dat deze eigenschappen mij worden verleend.

De Jaina-gemeenschap heeft hier goed op gereageerd door bovenstaande deugden, gepredikt door de spirituele leraren, te onderschrijven. Deze gemeenschap heeft veel belangstelling getoond voor het praktiseren en verbreiden van leringen over geweldloosheid, dieren-welzijn, dierenbescherming en dienstbetoon aan de gemeenschap als geheel. Zij bieden voedsel aan de hongerigen, kleding aan hen die dat nodig hebben en medische en onderwijskundige dienstverlening aan de behoeftigen. Zij hebben vele *goshalas* en opvangcentra voor dieren geopend.

Het in acht nemen van geloften

Jainisme biedt complete aanwijzingen voor het in acht nemen van geweldloosheid in het leven van alledag. Het praktiseren van de grote en kleine geloften zoals eerlijkheid, niet stelen, matigheid, niet willen bezitten enz. maken het gemakkelijk geweldloosheid te dienen. Er zijn weer vijf regels in acht te nemen, die het gedrag inzake geweldloosheid steunen, bijvoorbeeld: 1. Beheersing van het spraakvermogen, 2. Beheersing van de gedachten, 3. Controle van bewegingen, 4. Zorg voor het plannen en onderhouden van dingen en 5. Het controleren van eten en dranken voor gebruik.

Een geweldloos iemand zou uiterst welwillend moeten staan ten opzichte van alle levende wezens. Hij zou ook eten en kleding en ander behoeften moeten vermijden die het resultaat zijn van de slacht van dieren, vissen, vogels enz. Ook dienen allerlei bedwelmende dranken te worden vermeden. Op dezelfde manier moet men beroepen vermijden zoals brouwen, vissen en slachten.

Bovenal ligt de oorsprong van geweldloosheid in de houding van het denkvermogen, zoals hierboven is uitgelegd. Het denkvermogen moet voortdurend waakzaam zijn, zorgvuldig en behoedzaam. Dit helpt bij het vermijden van de vier hartstochten – woede, hebzucht, misleiding en trots. Zo worden alle verrichte handelingen vrij van geweld.

Zulk waakzaam gedrag kan vrede garanderen tussen de natuur en de mens, tussen mensen onderling, tussen mens en maatschappij en tussen naties onderling. Alle conflicten worden opgelost met geweldloze methoden, wanneer eenmaal de principes

op verschillende niveaus in praktijk gebracht worden.

Geweldloosheid in het gedrag van mens en samenleving of de Staat is de grootste noodzaak in het huidige tijdsgewricht. Geconfronteerd met de situatie van een ecologische ramp en een kernramp aan de ene kant en een ongebreidelde materialistische jacht aan de andere kant, zoekt de mensheid in het donker naar een lichtstraal die de essentie van haar bestaan kan redden. Zulk licht wordt teweeg gebracht door het schuwen van geweld op ieder niveau.

Uit: *The Theosophical Digest*,
4th Quarter 1999
Vertaling: A.M.I.

Theosofie... is de vaste, eeuwige zon
en haar Society de kortstondige planeet
die in een baan probeert te komen
om een planeet te worden
en steeds rondwentelt
binnen de aantrekkingskracht van
de zon der waarheid.

H.P. Blavatsky

Hoe houden we de vlam brandende?

– Linda Oliveira

Op 17 november 2000 was het één en een kwart eeuw geleden dat onze Vereniging werd opgericht en dat was een heel bijzondere periode. Zulke mijlpalen zouden door sommigen over het hoofd kunnen worden gezien als behorend tot een wereld die door parameters wordt beheerst.

Toch kunnen ze heel waardevol zijn bij het bepalen van de waarde en zuiverheid van de organisatie, het daarbij behorend nut voor de wereld en voor het werk van de Groten die inspiratie hebben gegeven voor de stichting ervan.

Mevr. Linda Oliveira is uitgever van de Australische Theosofia.

Laten we nog eens in het kort de redenen bekijken die tot vorming van de Vereniging hebben geleid. Mevrouw Blavatsky heeft een prachtige verklaring gegeven over Theosofie en de Theosophical Society:

“Theosofie is de goddelijke natuur, zichtbaar en onzichtbaar, en haar Society de menselijke natuur die probeert zich op te heffen tot haar goddelijke ouder. Theosofie ... is de vaste, eeuwige zon en haar Society de kortstondige planeet die in een baan probeert te komen om een planeet te worden en steeds rondwentelt binnen de aantrekkingskracht van de zon der waarheid. Zij werd gevormd als een hulp om de mens te doen zien dat er zoiets als Theosofie bestaat en om hem te helpen zich er naar op te heffen door haar eeuwige waarheden te bestuderen en op te nemen.”
(De Sleutel tot Theosofie)

De doelstellingen van de TS zijn verder toegelicht in de Drie Doeleinden (afgedrukt op de achterkant van elk nummer van *Theosofia*).

De sterke en de zwakke kanten van onze Society

Een inventarisatie vraagt om te overwegen wat de creditzijde van de TS is en wat haar debetzijde is, wat haar kracht is en wat haar zwakte. Enerzijds is het niet gezond om de Society al te zeer door een roze bril te bekijken, anderzijds kan te scherpe kritiek (die soms wordt geuit) een veel te mistroostig beeld geven dat niet noodzakelijkerwijs accuraat is.

Laten we daarom eerst eens de meest in het oog springende sterke kanten van onze organisatie bekijken:

- Onze doeleinden en in het bijzonder het eerste, geven een schitterende achtergrond aan het werk van de Society. Het vormen van ‘een kern van de universele broederschap der mensheid’ is een edel motief; het verwezenlijken ervan zal nog geruime tijd in beslag nemen.
- Vrijheid van denken (afgedrukt op de binnenkant van de kaft van *Theosofia*), zoals beschreven in de resolutie van de ‘General Council’ uit 1923 geeft ieder lid de volle vrijheid om de theosofische leringen zo te interpreteren als hij denkt dat ze voor hem passend zijn, waarbij hij de ander diezelfde vrijheid toestaat. Dit is een sterk punt omdat het de leden niet tot een specifiek standpunt verplicht en aan ieder het recht geeft om de Waarheid op zijn of haar eigen wijze te zoeken. Door de veelomvattendheid en de diepgang van het geheel van theosofische leringen, is er een grote ruimte voor open, verstrekkende en levendige discussies in onze samenkomsten.
- De Society bindt zich officieel niet aan enige andere organisatie. Organisatorische ongebondenheid betekent niet dat theosofen niet zijn begaan met wat er in de wereld omgaat. We belijden weliswaar neutraliteit als organisatie maar onze leden zijn vrij om individueel deel te nemen aan andere verenigingen of belangengroepen.
- Mevrouw Blavatsky gaf de leringen van de Oude Wijsheid, die aan de verschillende religieuze tradities ten grondslag liggen, in een moderne vorm aan de wereld, en deze bevatten *een rijke selectie aan onderwerpen* voor studie en overdenking, die ertoe bijdragen de aard van het werk van de Vereniging duidelijk te bepalen en vorm te geven.
- De visie van de TS is in essentie *ethisch* en ‘gericht op de ander’; zij berust op fundamentele principes die je in de kern van alle grote spirituele tradities van de wereld vindt. Ethiek staat centraal in de Wijsheidstraditie; HPB beschreef Theosofie fundamenteel als altruïsme of ‘respect voor anderen als voorwaarde tot handeling’ of als onzelfzuchtigheid.
- De theosofische leringen kunnen uitstekend in *praktijk* worden gebracht. De Fundamentele Verklaringen die in de *Geheime Leer* worden genoemd kunnen op alle gebieden van het leven, op het persoonlijke, het wereldlijke en het universele, worden toegepast.

We kunnen ook denken aan enkele zwakheden van de Theosophical Society. We zouden die misschien liever niet willen benadrukken, maar ze zijn van cruciaal belang voor de toekomst van de Vereniging:

- Het eerste en belangrijkste feit, droevig maar waar, is dat de leden van de Vereniging al té humaan zijn. Een hoog ideaal van broederschap betekent niet dat men automatisch en plotseling alle ingewortelde gewoonten afwerpt wanneer men zich bij de TV aansluit. Er is een persoonlijke inspanning voor nodig om de vaak natuurlijke neiging tot competitie en het verlangen naar invloed en aanzien in te tomen. ‘Eenheid in verscheidenheid’ is voor veel groepen een doel om naar te streven.
- Bij sommige afdelingen bestaat een neiging tot egoïstisch fundamentalisme, dat kan resulteren in wat je ‘exclu-

sivisme' zou kunnen noemen die, omdat ze tot onnodige verdeeldheid leidt, juist in strijd is met de wezenlijke aard van ware theosofische studie. Het feit dat we verschillen is juist onze kracht; het zou ons moeten verrijken en niet verdelen.

- Het komt soms voor dat opmerkingen van leden het doen voorkomen alsof de Society het alleenrecht op de Waarheid heeft, omdat ze het door de Mahatma's uitverkoren voertuig is. De vereniging was *een* uitgekozen voertuig voor hun werk, maar in *De brieven van de Meesters aan A.P. Sinnett* werd duidelijk gemaakt dat ze *elke* humanitaire beweging ondersteunen. De Theosophical Society zal alleen maar zo'n voertuig zijn zolang haar leden voortgaan om te werken in een oprechte geest van samenwerking en de Society in wat ze doet trouw blijft aan haar altruïstische aard. Het is misplaatst en zelfs schadelijk om op onze lauweren te gaan rusten en aan te nemen dat de Mahatma's eeuwig met ons zullen zijn of dat het meeste werk al gedaan is.
- In sommige plaatsen schijnt de Society de neiging te hebben geïsoleerd te raken en naar de achtergrond te verdwijnen en niet duidelijk aanwezig te zijn. Dit kan wel eens nodig zijn als de politieke situatie daarom vraagt, maar anders beslist niet.
- De aard van de TS kan onduidelijk worden wanneer wij onze doelstellingen en bij ons logewerk niet in acht nemen en ons eraan houden.

De noodzaak voor de TS

Er is op dit moment zeker zoveel behoefte aan de TS als aan het eind van de negentiende eeuw. Het materialisme bestaat nog steeds en is mogelijk nog sterker dan toen. Moderne communicatiemiddelen hebben de macht hiervan nog versterkt. Bij verschillende New Age-bewegingen voert het materialisme ook de boventoon. Onze Society neemt nog steeds een noodzakelijke en feitelijk cruciale plaats in in het gedachtegoed van de wereld. Het is nog steeds

nodig dat de mensheid erop wordt gewezen dat er zoiets als Theosofie bestaat. Het erop wijzen is echter pas een eerste stap, want alleen als zij in praktijk wordt gebracht wordt Theosofie een waarlijk levende kracht. Academische Theosofie is één ding, maar levende Theosofie is iets heel anders.

Zal de TS overleven?

De Theosophical Society was in haar begintijd een baken voor een wereld die gekweld werd door materialisme en een hang naar spiritistische verschijnselen. Zij bracht als eerste de oosterse spirituele leringen naar het Westen. Tegenwoordig bestaat er een pseudo-spirituele/occulte/New Age supermarkt om psychische vermogens, innerlijke Macht, 'verlichting', enzovoort te ontwikkelen. In feite is er sprake van een psychische epidemie. Temidden van dit uitgebreid gebied van keuzes, neemt de TS een unieke plaats in, dankzij de hechte fundamenten die door onze eerste leiders zijn gelegd om een Wijsheidstraditie, die door de eeuwen heen door waarlijk verlichte zielen is doorgegeven, te bewaren en bekend te maken. Om het werk van de Vereniging echter zonder compromissen t.a.v. haar bestaansrechten te kunnen voortzetten, moeten de volgende vereisten in acht worden genomen:

In de eerste plaats is het nodig dat een *innerlijke inspiratie* wordt gehandhaafd zodat de Oude Wijsheidsleringen een vruchtbare bodem voor zelfontdekking blijven. De leringen bevatten een groot principe – dat alles in het universum zich van binnen naar buiten toe ontwikkelt. Daarom ook moet het innerlijk hart, de ziel van deze organisatie levend worden gehouden, wil haar 'fysieke lichaam' gezond blijven. De Groten, in wier voetstappen wij treden, vertegenwoordigen, onder andere, het meest zuivere mededogen, een open denkvermogen, onverschrokken moed en een afwezig zijn van het zelf. Hun bestaan toont vele Theosofen dat er *inderdaad* een weg voor ons ligt. Deze gedachte kan een prachtig baken zijn voor inspiratie en in de mate dat ieder lid inspiratie vindt die zelfs

in moeilijke tijden niet opdroogt, zal onze Society aan kracht winnen.

Zoals gezegd is het essentieel dat we trachten de leringen zoveel mogelijk in praktijk te brengen.

Een onwankelbare toewijding aan het principe van Vrijheid van denken is onmisbaar als we geen sekte willen worden. Een open denkvermogen ziet persoonlijke visies als een onderdeel van een voortgaande verkenning van de mysteriën van het leven. Onze deuren moeten open blijven staan en moeten nieuwkomers verwelkomen – en misschien moeten ze nog een beetje verder opengaan.

We moeten onze leringen met anderen delen door middel van verschillende communicatiemethoden en voor zover mogelijk in de taal van onze tijd. Boeken en lezingen zijn ook nu nog zinvol evenals zinvolle discussiegroepen. Ook video- en cassettebanden zijn goed te gebruiken. Internet oefent echter de allergrootste invloed uit op het denken van nu, in het bijzonder bij jonge mensen en daarom is het noodzakelijk dat daar kritisch gebruik van wordt gemaakt. Met wereldwijd ongeveer dertigduizend leden, een heel klein deel van de wereldbevolking, is de invloed van de Society op vele gebieden van het menselijk streven onevenredig groot.

Een van de grootste uitdagingen voor onze leden ligt in het feit dat ze geen pasklare antwoorden krijgen. Het vereist grote inspanning om voor ons zelf naar Waarheid te zoeken en sommigen zullen het te moeilijk vinden en ergens anders gaan zoeken, wat natuurlijk hun goed recht is. Aan de blijvers geven de Oude Wijsheidsleringen een springplank van waar zij in de diepten van de Theosofie kunnen duiken.

De waarden van de Wijsheidstraditie zijn eerder kwalitatief dan kwantitatief. Zelfs als onze Society relatief klein blijft, maar haar leden een portie oprecht verlangen naar Waarheid bezitten, kan dat nuttiger zijn dan dat zij een groot aantal leden zou hebben die maar matig enthousiast zouden zijn in het zoeken naar Waarheid en bij wie Theosofie niet zo'n centrale plaats in hun leven inneemt.

Hoe ziet de toekomst eruit?

Kunnen we precies voorspellen wat onze meest nuttige functie in bijvoorbeeld de komende eeuw zal zijn? Er zijn mensen die vrezen dat de TS een 'stilstaand water' zal worden. Omdat we geen kristallen bol hebben die het verhaal van onze toekomst kan vertellen, delen sommigen de mening over wat de TS zou kunnen zijn, *mits* aan de hierboven vermelde voorwaarden wordt voldaan. Zij heeft de schitterende potentie om een bolwerk te zijn van:

- *het altruïstische werk van de Groten*, die oorspronkelijk de *stichting* ervan hebben geïnspireerd;
- *het bewaren van de rijke Wijsheidstraditie* die door de eeuwen heen in verschillende gedaanten van boven is gekomen;
- *inspiratie* voor een wereld die een ernstig gebrek heeft aan spirituele ondersteuning;
- *eenheid*, die de mensen aanmoedigt om in al hun handelingen, zowel de zichtbare als de onzichtbare, Eenheid uit te dragen;
- *vrij onderzoek* naar de grote Waarheden die de kern vormen van het leven;
- *universele waarden en universeel denken* in plaats van een nationalistische, parochiale, materialistische of eng gelovige levenshouding;
- *het verspreiden van de wijsheidsleringen*.

De huidige stoffelijke vorm van de organisatie is uiteindelijk niet van cruciaal belang; het aantal leden zal in de loop van de jaren afwisselend stijgen en dalen. De TS zal misschien eigen gebouwen hebben of misschien ook niet. De Theosofische traditie is echter iets blijvends. Wanneer we individueel en als organisatie aan deze traditie trouw blijven, zal de Society een schitterende toekomst hebben, die niet verbleekt of verzwakt. Om nogmaals HPB's woorden te gebruiken: Zal de Society dan van een 'kleine komeet' uitgroeien tot een 'planeet, die eeuwig zal rondwentelen binnen de aantrekking van de zon der Waarheid? Het hangt af van slechts één ding – namelijk van ons!

Uit: *The Theosophist*, november 2000
Vertaling: Corrie Blaak

Reizend naar het sacrale

– Helen Gething

Ik ga er hierbij van uit dat het woord ‘sacraal’ betekent de hoogste staat van bewustzijn, dat ENE van waaruit wij allen ontstaan en waarheen wij allen terugkeren. De meesten van ons zijn zelfs niet in de buurt van die staat. Als dat wel zo was, zouden wij niet in fysieke incarnatie hoeven verkeren.

Mevrouw Gething is een prominent lid van de Engelse sectie.

De ‘Gulden Treden’... langs welke treden de leerling vermag op te stijgen naar de Tempel der Goddelijke Wijsheid’, verhalen over de reis naar het Sacrale.

Toen ik een tiener was, voelde ik me soms paniekerig bezorgd over school-examens en dan kon ik er niet van slapen. Ik vroeg mijn vader om mij iets positiefs te geven om aan te denken om mijn denkvermogen van het examen af te leiden. Hij stelde voor dat ik een reis zou bedenken om de Meester te bezoeken, of Jezus, waarbij ik me afvroeg wat ik mee zou nemen en wie er mee zouden gaan. Dit werkte heel goed daar ik meestal in slaap viel voor het einde van de reis. Het probleem was dat ik nooit echt bij de Meester aankwam. Later veranderde mijn ideeën over de Meesters en naarmate mijn kennis van de theosofie toenam, kreeg ik andere denkbeelden over deze reis.

Om te beginnen begon ik te beseffen dat wij in feite proberen de Goddelijke Geest binnenin onszelf te vinden. Wij hebben geen uiterlijke Meester nodig. Op het niveau waar de Meesters zijn, bereiken wij het punt waar alles EEN is, zodat de individuele Meester niet meer belangrijk is.

Wie gaat er met me mee? Daar wij allen Een zijn, zijn ook de persoonlijkheden niet meer belangrijk. Ik heb iedereen bij me op het Goddelijke Geest-niveau.

Wat neem ik mee op deze reis? In feite hoef ik niets mee te nemen; ik moet alle bezit 'loslaten', alle herinneringen, alle gedachten. Zij horen bij de persoonlijkheid en het is een van de moeilijkste dingen om al die schatten die wij verzameld hebben te 'laten varen': prettige herinneringen van voorbijgebeurtenissen, grieven jegens hen die ons gekleineerd hebben, de wijsheid die we denken te hebben vergaard bij onze studie van de theosofie. Dat zijn alle dingen die ons 'ik' maken en op het fysiek gebied is dat belangrijk. Maar het geheim van de spirituele reis is op te houden met 'ik' te zijn als individu en terug te keren naar de staat van Eenheid vanwaar wij kwamen.

Zoals in het begin gezegd: wij zijn zelfs niet in de buurt van die uiteindelijke staat. Dus wat moeten wij in de tussentijd doen? Wij moeten nadenken over het ultieme doel, onze medereizigers en onze bagage. Dit is een tamelijk moeilijke periode, omdat wij de theorie kennen over wat we zouden moeten doen, maar het is niet gemakkelijk om deze in praktijk te brengen.

Het doel is onze eigen goddelijkheid te beseffen en terug te keren naar het Ene. Kennis van degenen die ons zijn voorgedaan is een grote hulp en aanmoediging; dus het helpt wel om kennis te hebben van de Meesters.

De Meesters maken in feite nog deel uit van onze mensheid en hebben nog niet het Ene bereikt. Zij zijn ons ver voor, maar zij hebben nog wel hun eigen individualiteiten en moeten aan zichzelf werken. Zij zijn door al dezelfde soort problemen gegaan die wij ervaren; dus zij zijn heel geduldig met ons.

Misschien worden wij aangetrokken door een bepaalde Meester, maar die aantrekkingskracht kan beter een voorbeeld zijn dan een kwestie van te proberen rechtstreeks contact met hem of haar te maken. Als wij zulk contact nodig hebben dan zal wie ons ook maar gaat helpen, ons wel vinden. Door dat op natuurlijke wijze te laten gebeuren, zal het ons in staat stellen weg te komen bij persoonlijkheden. Wij moeten de Meesters niet behandelen alsof zij go-

den zijn. Geef hen respect maar geen adoratie of verering. Zij willen dat niet, zij proberen uit de buurt te blijven van persoonlijkheden net zoals wij.

Wie zijn onze reisgenoten in dit stadium van onze reis? U allemaal en andere vrienden en leden van onze loges die ons helpen de goddelijke wijsheid te begrijpen. Als theosofen weten wij al dat wij moeten trachten broederlijk te zijn jegens elkaar. Dat is op zichzelf al een enorme leerervaring en velen van ons moeten die nog in praktijk brengen. Wij worden voortdurend aangemaand onzelfzuchtig te worden, de persoonlijkheid te vergeten, dat kleine ik, dat zoveel levens besteed heeft om zichzelf te vestigen. Op welke manier kunnen wij dit beter in praktijk brengen dan in onze loges, in onze gezinnen en op ons werk? Dat is iets heel praktisch wat wij op deze reis zouden kunnen doen.

Het doel is onze eigen goddelijkheid te beseffen en terug te keren naar het Ene. Kennis van degenen die ons zijn voorgedaan is een grote hulp en aanmoediging; dus het helpt wel om kennis te hebben van de Meesters.

Ons is ook verteld dat wij 'bekend moeten maken dat er zoiets als theosofie bestaat'. Wij kunnen elkaar helpen bij het begrijpen van theosofie, de goddelijke wijsheid, voordat wij trachten de ideeën aan anderen voor te leggen. Tenzij wij het zelf behoorlijk begrijpen, hebben wij geen kans om het aan het grote publiek uit te leggen.

Hoe zit het met de bagage op deze terugreis? Het is een prachtige gelegenheid om te trachten het 'laten varen' te oefenen. Bij deze terugkeer zijn wij natuurlijk niet hetzelfde als toen we hier kwamen. Wij hebben vele ervaringen opgedaan die ons geholpen hebben ons te ontwikkelen tot hoe we nu zijn, maar wij moeten die niet in bezit houden. De ervaringen hebben ons gemaakt tot wat wij nu zijn, maar details

van individuele ervaringen doen er niet meer toe.

Wij moeten waarderen hoe we zijn geworden en dankbaar zijn voor de verscheidene ervaringen, maar wij moeten ze niet 'bezitten'. Dit geldt zelfs in verband met de lezingen die wij gehoord hebben, de boeken die wij gelezen hebben, misschien de lezingen die wij gegeven hebben, de groei van het begrijpen van onze persoonlijkheid. Misschien hebben wij zelfs enige transcendentie ervaren gehad. Deze zijn onderweg belangrijk geweest, maar wij moeten nog het stadium bereiken waarin wij ze allemaal kunnen laten varen. Dat is een andere manier van onthechting. Kunnen wij de kennis in ons leven stoppen? Wij moeten het spirituele leven *leven*, zodat wij automatisch onzelfzuchtig zijn, automatisch anderen laten voorgaan.

Er heeft een heel goed artikel gestaan in *The Theosophist* van oktober 2000 van Stephen Erickson getiteld 'Transcendentie,

Werelden en Broederschap'. Ik zou u er één aanhaling uit willen geven:

'Wij zijn gegrondvest door onze wereld die ons stabiliserende uitgangspunt is en de bron van ons reizen. Deze momenten die ons volledig in beslag nemen, hetzij in de muziek of bij de dageraad, waar ze ook vandaan komen om ons te groeten, verschaffen ons herbevestigingen dat wij, inderdaad, niet geheel van de wereld zijn. Wij leven als prismatisch verbonden en elkaar snijdende stralen van transcendentie. Terwijl wij leven in en als deze stralen, worden wij ze steeds meer, waarbij wij transformeren in loci van licht die het Licht zelf zoeken, terwijl wij een lang verwacht weerzien als broeders en zusters ondergaan, gevoed door zijn alomvattende warmte.'

Nederigheid, gevoeligheid, compassie, waakzaamheid – hierop moeten wij ons richten op onze reis naar het sacrale.

Uit: *The Theosophist*, mei 2001
Vertaling: A.M.I.

Uniekheid in tijd en uitdrukking is de waarde van vorm.

Deze is waardevol omdat hij vergankelijk is
als een bloem die bloeit en verwelkt,
maar die niettemin het eeuwige karakter
van alle bloemen en van al het leven
tot uitdrukking brengt.

Het is de waarde van het moment,
waarin de tijdloze eeuwigheid aanwezig is.
Het is de waarde van de individuele vorm,
waarin het oneindige wordt geopenbaard.

Lama Anagarika Govinda.

Bewustzijn van innerlijke eenheid

– Annie Besant

De Broederschap der Mensheid – ja zelfs de Broederschap van alle dingen – vindt haar vaste grondslag op de spirituele gebieden, het *atmische* en het *boeddhische*, want alleen hier wordt eenheid gevonden en alleen hier volmaakte sympathie.

Het intellect is het afscheidende principe in de mens, dat het 'ik' onderscheidt van het 'niet-ik', dat zich bewust is van zichzelf, en al het andere beziet als buiten zichzelf en oneigen. Het is het strijdlustige, worstelende, voor zichzelf opkomende principe, en vanuit het gebied van het intellect biedt de wereld een schouwspel van conflict, bitter naarmate het intellect zich erin mengt... Maar eenheid wordt direct voelbaar wanneer het *boeddhische* gebied bereikt wordt, alsof wij van een aparte straal afstappen, die uitwaaiert van alle andere stralen, in de zon zelf, van waaruit alle stralen gelijkelijk stralen. Een wezen dat in de zon staat, doordrenkt met zijn licht, en dat uitstralend, zou geen verschil ervaren tussen straal en straal, maar zou (dit) even gemakkelijk uitstralen langs de ene als langs de andere straal. Zo ook de mens die eenmaal bewust het *boeddhische* gebied bereikt heeft; hij *vindt* de broederschap waar anderen over praten als een ideaal, en straalt zichzelf uit in iedereen die assistentie wil, waarbij hij mentale, morele, astrale en fysieke hulp geeft precies waar het nodig is. Hij ziet alle wezens als zichzelf, en hij voelt dat alles wat hij heeft evenzeer van hen is als van hemzelf; ja zelfs in veel gevallen meer van hen dan van zichzelf,

omdat hun nood groter is daar hun kracht minder is. Precies zo dragen de oudere broers in een gezin de gezinslasten, en beschermen zij de kleintjes voor lijden en ontberingen; voor de geest van broederschap is zwakheid een behoefte aan hulp en liefhebbende bescherming, niet een gelegenheid tot onderdrukken. Omdat zij dit niveau bereikt hadden en zelfs overstegen, worden de grote Stichters van godsdiensten altijd herkend door hun immer opborrelende mededogen en tederheid, daar zij

zowel de fysieke als de innerlijke noden van de mensen verzorgen, van ieder mens al naar gelang zijn behoefte. Het bewustzijn van deze innerlijke eenheid, de erkenning van het Ene Zelf dat op dezelfde manier in allen huist, is de ene zekere grondslag van Broederschap; met uitzondering van dit is al het andere breekbaar.

The Ancient Wisdom

Uit: *The Theosophist*, mei 2001
Vertaling: A.M.I.

De Hermetische keten van Griekse mystieke traditie,
de guruparampara van de hindoe, de Apostolische Successie
van de christen, de Bodhisattva-ladder van de boeddhist,
ze verwijzen alle naar het bestaan van een levende traditie die
van leraar op leerling wordt doorgegeven en medegedeeld,
leraar na leraar, in een eeuwigdurende keten
waarvan de schakels levende mensen zijn ...
'Rechtvaardige vervolmaakte mensen',
'Meesters van Wijsheid en Mededogen'.

Het belang van de traditie schuilt niet zozeer in de vraag
wie deze Meesters waren of zijn,
maar meer in datgene wat werd doorgegeven:
een wijsheid die alle kennis verenigt
en doel en richting geeft aan de pogingen van de mens
om zichzelf en de wereld waarin hij zich beweegt te begrijpen.

Joy Mills

De theosofie van de Tau Te Tsjing

Deel II

– Richard Brooks

Lao Tse gebruikt een aantal interessante metaforen om *tao* te beschrijven – interessant omdat ze niet zijn wat men zou verwachten in een sterk door mannen gedomineerde, materialistische maatschappij zoals die van het oude China: de vrouw, een baby, water, een vallei, een blaasbalg, een onbesneden blok en ruwe (d.w.z. ongeverfde) zijde. Maar die metaforen brengen toepasselijk het idee over dat de natuur er is zonder show, ego en vooropgezette ideeën. Zij werkt juist het best als zij de minste aandacht op zich vestigt, als zij voedt zonder eerbetoon te verwachten, wanneer zij leeg, eenvoudig en nederig is.

Hieruit volgt dus dat om zo effectief mogelijk te zijn in onderlinge relaties – of wat we zelfs persoonlijke spiritualiteit zouden kunnen noemen – wij de Natuur moeten imiteren.

Dr. Richard Brooks doceerde filosofie en logica aan de Oakland Universiteit in Michigan, tot zijn recente emeritaat. Als lid van het Nationale Bestuur van Directeuren van de Theosophical Society heeft hij onlangs een cursus gegeven over parapsychologie voor het Olcott Institute Elderhostel programma. Het eerste deel van dit artikel werd gepubliceerd in *Theosofia* nummer 5, oktober 2002.

‘De hoogste deugd is zich daarvan niet bewust; daarom is zij juist deugd. De lagere deugd laat nooit van de deugd af; daarom is zij geen deugd.’
[Hoofdstuk 38].

‘Niets in de wereld is er zwakker en meegaander dan het water, en toch wordt het bij het aanvallen van het harde en sterke door niets geëvenaard. Het zachte kan het sterke overwinnen, en het meegaande het harde. Dit weet de ganse wereld, maar handelt er niet naar. Daarom zegt de wijze: Wie alle blaam van een land op zich neemt, kan zijn meester zijn; Wie alle rampen van het land opvangt, kan koning van de wereld zijn.’

*Dit zijn ware woorden,
al schijnen ze tegenstrijdig.’
[Hoofdstuk 78].*

Maar wij kunnen nederigheid niet *praktizeren* – want dat zou het zelfbewust en onnatuurlijk maken. Om deze staat van nederigheid of gebrek aan egocentriciteit op natuurlijke wijze te bereiken moeten wij onszelf ontdoen van onze vooroordelen en dwaze gedachten, wij moeten worden als een vallei of een blaasbalg – wij moeten praktizeren wat Lao Tzu ‘ledigheid’ noemt.

*‘Ledig uzelf van alles;
Houdt stevig vast aan tranquiliteit.’
[Hoofdstuk 6].*

Wederom moeten wij dit doen omdat dit de manier is waarop de Natuur werkt om zijn scheppende doelstellingen te verwezenlijken:

*‘Als Tao gebruikt wordt om zijn leegheid,
laat het zich niet vullen.
In zijn diepte schijnt het
de oorsprong van alle dingen te zijn.’
[Hoofdstuk 4].*

*‘De ruimte tussen hemel en aarde
gelijkt op een blaasbalg.
Al schijnt ze hol, toch ontbreekt er niets.
Zo zij in beweging gebracht wordt,
komt er meer uit.
Wie spreekt raakt sneller uitgeput;
Je doet beter je bezit in je te houden.’
[Hoofdstuk 5].*

Hier verlangt Lao Tzu weer van ons dat wij op een nieuwe manier naar de dingen kijken. Wij richten meestal onze aandacht op de substantie van dingen, materie of ‘zijn’. Maar leegheid, ruimte, of ‘niet-zijn’ is net zo belangrijk, zegt hij:

*‘Dertig spaken komen samen in één naaf,
en dank zij het gedeelte waar niets bestaat,
beschikken we over een wagenwiel;
van klei wordt vaatwerk gevormd,
en dank zij de ruimte waar niets bestaat,
kunnen wij ze als vaten gebruiken.*

*Deuren en vensters worden
in de muren van een huis gehakt,
en omdat het lege ruimten zijn,
kunnen wij ze gebruiken.
Zo genieten wij enerzijds van het bestaan,
en maken anderzijds
gebruik van niet-bestaan.’
[Hoofdstuk 11]*

Dit brengt ons tot wat misschien de meest raadselachtige term is in de Tao Te Ching, in het Chinees *wu wei*. Het woord *wu* is een ontkenning, ‘niet’ of ‘zonder’; het woord *wei* als werkwoord betekent ‘handelen’ of ‘doen’, maar het kon ook een zelfstandig naamwoord zijn met de betekenis ‘handeling’. In feite wordt *wu wei* vaak vertaald als ‘niet-actie’ of ‘inactiviteit’, maar dat geeft een heel misleidende indruk van de betekenis ervan. De term *wei* impliceert ‘doelgerichte, zelfbewuste of voorbedachte actie’; het tegenovergestelde is dus niet gebrek aan actie, maar ‘spontane, schepende of niet-zelfbewuste actie’. Wanneer Lao Tzu gelezen wordt met dit in het achterhoofd, wordt zijn aanbeveling voor interpersoonlijke relaties heel begrijpelijk – en dit herinnert ons sterk aan J.Krishna-murti:

*‘Tau is altijd niet-handelen,
en toch is er niets wat het niet doet.
Als vorsten en koningen
zich daaraan houden, zouden alle dingen
zich vanzelf ontwikkelen.
Als zij ontwikkeld zijn,
zou het verlangen in hen ontwaken;
ik zou hen beteugelen
door de naamloze eenvoud,
om ze vrij van verlangens te maken.
Vrij van verlangens zouden zij rustig zijn,
en de wereld zou vanzelf verbeteren.’
[Hoofdstuk 37].*

Het zinsdeel dat hierboven vertaald is met ‘naamloze eenvoud’ is letterlijk ‘zonder naam niet-uitgehakt blok’. Zoals reeds vermeld is het niet-uitgehakte blok (*p’u*) een van verscheidene metaforen van Lao Tzu voor de *tao*. Een andere passage werkt hetzelfde idee verder uit:

*Wie kennis vergaren najaagt
zal iedere dag toenemen;
wie Tau najaagt zal iedere dag afnemen.
Hij zal afnemen en blijven afnemen,
totdat hij tot niet-handelen komt;
Door niet-handelen
kan alles gedaan worden.'*
[Hoofdstuk 48].

Hier wordt het idee van 'niet-handelen' toegepast op 'leren', hetgeen in het Chinees (vooral voor Confucius) impliceert de studie van oude (grotendeels mythologische) geschiedenis om er morele lessen aan te ontlenen en de bestudering van de ritualen van gepast sociaal gedrag om zichzelf zelfbewust te verfijnen. Het is duidelijk dat zo'n 'geleerde' benadering van ons eerder een zorgvuldig 'gepland' persoon maakt, dan een natuurlijke, creatieve, niet-zelfbewuste persoon. Misschien zouden sommige mensen kunnen denken dat de meerderheid van de mensheid dit nodig heeft als een stap in de richting van ware spirituele ontwikkeling, maar spirituele leraren zoals Christus, Boeddha, Ramana Maharshi en Krishnamurti hebben dit zeker niet aanbevolen.

Om deze houding van zelfloze, spontane 'niet-handeling' te ontwikkelen, adviseert Lao Tzu een techniek die sterk lijkt op het terugtrekken van de zintuigen van zinnelijke voorwerpen in de Bhagavad Gita (2.58) en Pantanjali's stilleggen van de activiteit van het denken in de *Yoga Soetras* (1.2).

*'Als (een man) zijn mond sluit
en zijn deuren sluit,
kan hij nooit uitgeput raken.
Als hij zijn mond opent
en zijn zaken doet toenemen,
kan hij nooit gered worden.'*
[Hoofdstuk 52].
*'Maak bot al wat scherp is;
snijd door al wat deelbaar is;
Verduister al wat schittert;
Vermeng je met alles wat nederig is als stof;
Dit wordt absolute (hsian) gelijkheid
genoemd.'*
[Hoofdstuk 56].

Schrijvers van commentaren erkennen over het algemeen dat de 'monden' en 'deuren' die in deze twee aanhalingen genoemd worden, 'de openingen waardoor de zintuigen kennis verwerven' zijn, zoals D.C. Lau (77) het formuleert.

Lao Tzu adviseert verder dat wij alle onderscheid of waardeoordelen afschaffen. Hij redeneert dat aangezien ons idee van 'goed' altijd conceptueel geassocieerd wordt met 'slecht', we, als wij het kwaad in de wereld willen doen ophouden, allebei de noties 'goed' en 'slecht' tegelijkertijd moeten afschaffen en op onze innerlijke natuur moeten vertrouwen om ons natuurlijk, onzelfbewust goed te maken. Dit wordt het best geïllustreerd in een passage die bij eerste lezing heel paradoxaal lijkt te zijn:

*'Zo allen in de wereld
de schoonheid als schoon erkennen,
dan bestaat ook het lelijke.
Zien allen het goede als goed,
dan bestaat ook het kwade.
Bestaan vooronderstelt niet-bestaan;
Gemakkelijk geeft het aanzijn
aan moeilijk;
Kort wordt bij vergelijking
ontleend aan lang;
Laag wordt van hoog onderscheiden;
Weerklank begeleidt klank,
het na volgt op het voor.
Daarom volbrengt de wijze zijn taak
zonder te handelen,
en brengt hij zijn leer zonder woorden.
[Hoofdstuk 2].*

Wij kunnen Lao Tze beter begrijpen door te beseffen dat er geen wereld kan zijn waarin alles lang of hoog is. Dat is onzinnig. Lang bestaat alleen in tegenstelling tot kort, hoog tot laag. Door waardeoordelen te vellen zoals 'jij bent goed', houden wij het contrasterende waardeoordeel 'jij bent niet goed' conceptueel in leven – juist datgene dat we proberen te elimineren! Dus moet de waarlijk verlichte persoon beleren door het voorbeeld te geven, altijd op de achtergrond te blijven en

te weigeren beloning (of straf) te aanvaarden.

Dit leidt tot weer een andere belangrijke aanbeveling: dat wij met een open denkvermogen tot interpersoonlijke relaties komen, dat wij luisteren naar wat anderen zeggen in plaats van ons door zulke situaties heen te vechten door onze vooringenomen meningen aan anderen op te leggen;

*‘De wijze heeft geen zelf
dat hij het zijne kan noemen;
hij maakt het zelf van het volk tot zijn zelf.
Tegenover de goeden
handel ik met goedheid;
Tegenover de kwaden
handel ik ook met goedheid:
Zo wordt goedheid verkregen.
Tegenover de gelovigen
handel ik met geloof;
Tegenover de ongelovigen
handel ik ook met geloof;
Zo wordt geloof verkregen.
De wijze leeft in de wereld met eendracht,
en heerst over de wereld met eenvoud.
Toch, waar aller ogen en oren
zich op richten,
daarvoor zorgt de wijze,
zoals een moeder voor haar kinderen.’
[Hoofdstuk 49].*

Lao Tzu’s aanbeveling lijkt hier op die afgeschilderd in de episode van ‘De kandelelaar van de bisschop’ in Victor Hugo’s roman *Les Misérables* waarin de politie Jean Valjean gevangen neemt met zilveren kandelaren die hij gestolen had van een bisschop waarmee hij bevriend geraakt was; wanneer de politie Valjean terugbrengt naar de villa van de bisschop, vertelt de bisschop aan de politie dat zij een geschenk waren, waarop Valjean zo aangedaan wordt door wroeging dat hij zijn levenswijze volkomen verandert. Hoe dan ook, het is duidelijk dat evenals de Natuur, die niet opschept over haar schitterende scheppingen, de Wijze zozeer op de achtergrond blijft dat de mensen zich niet bewust zijn van zijn (of haar) bijdrage:

*‘De grote heersers – ze worden
door de mensen niet opgemerkt;
Hoeveel gewicht moet
aan woorden worden gehecht.’
[Hoofdstuk 17].*

Dat is allemaal de zogenoemde negatieve kant van het interpersoonlijke gedrag van de Wijze. Lao Tzu ziet ook een positieve kant aan wat hij noemt zijn ‘drie schatten (of juwelen)’:

*‘Ik heb drie schatten die ik
wil behouden, en veilig opberg:
de eerste wordt liefde genoemd;
de tweede matigheid;
de derde niet pogen de wereld voor te gaan.
Liefhebbend kan men dapper zijn.
Matig zijnde kan men overvloedig geven;
Door de wereld niet voor te gaan,
kan men de hoogste
van alle ambtenaren zijn.
In plaats van liefde
bezit men heden enkel dapperheid;
In plaats van matigheid enkel overvloed;
In plaats van achter te blijven
gaat men vooraan:
Dit alles leidt alleen naar de dood.
Want wie met liefde strijdt,
zal de slag winnen;
Wie met liefde verdedigt, zal veilig zijn.
De hemel zal hem redden,
en hem met liefde beschermen.
[Hoofdstuk 67].*

Het is dus zonneklaar dat er veel van belang in dit boekje staat, de Tau Te Tsjing. Veel hiervan is onmiddellijk relevant voor onze eigen omgang met andere mensen. Een liefdevolle, nederige, niet-oordelende houding, met een open denkvermogen jegens anderen is zeker belangrijk voor iedereen. Trachten het denkvermogen stil te leggen door dagelijkse meditatie is zeker hoogst begerenswaardig. En wij zouden allemaal kunnen profiteren van het beoefenen van ‘overgave’ als wij ons in een confronterende, vijandige situatie bevinden, aangezien met het beantwoorden van vijandigheden met vijandigheden weinig tot niets bereikt wordt. Het lost zeker een

gespannen situatie niet op. En zelfs als wij de overhand krijgen, behoudt degene die wij de baas worden zeker een gevoel van verbolgenheid, zoals de Tau Te Tsjing ons verzekert:

*‘Beantwoord grote haat met liefde,
anders zal er,
wanneer een grote haat verzoend wordt,
zeker iets van blijven hangen.’
[Hoofdstuk 79].*

Maar dat betekent niet dat wij het met alles in deze kleine klassieker eens zijn. Misschien ligt het meest verontrustende aspect van de aanbevolen Weg in het idee van de ideale Staat of regeringsvorm. Naar deze laatste is al een vingerwijzing gegeven in de aanhalingen uit hoofdstukken 37 en 48 hierboven over het idee van wu wei. Het is een beleid van laissez-faire, waarbij er weinig of geen regeringsinmenging is in de levens van de burgers. Misschien staat de meest zonderlinge uitdrukking van dit idee in de eerste regel van hoofdstuk 60: ‘Regeer een grote staat zoals je een klein visje bakt.’ Volgens de uitleg van commentatoren: er teveel mee sollen zal het doen bederven! Of zoals de volgende regels het uitdrukken:

*‘Hoe meer beperkingen
en bepalingen er zijn,
hoe armer het volk wordt...
Hoe meer wetten er uitgevaardigd worden,
hoe meer dieven en rovers er zijn.’
[Hoofdstuk 57].*

Zoals de Mahatma’s zeggen in hun brieven aan A.P. Sinnett: de menselijke vrije wil is beslist onschendbaar, en mag niet onderworpen worden aan de wil van een ander. Maar de Tau Te Tsjing lijkt te beweren dat mensen alleen stelen en oplichten als ze zich bewust zijn van wetten tegen dit soort dingen – dat ze anders op natuurlijke wijze vrij van zulke egoïstische, hebzuchtige impulsen zouden zijn. Dat lijkt te grenzen aan naïviteit. Het houdt ook geen rekening met het feit dat, zoals de theosofie ons leert, mensen op het

ogenblik in heel verschillende stadia van evolutie zijn voor zover het intelligentie en moraliteit betreft; wat het geweten van de ene mens ernstig bezwaart, stoort een ander helemaal niet. Bovendien maakt bovenstaande passage geen onderscheid tussen crimineel en burgerlijk recht. We zouden toch zeker enige algemene regels willen hebben over aan welke kant van de weg we moeten rijden (hetzij met een ossekar of met een automobiel), welke dagen werkdagen zijn en welke vrije dagen, hoe de wegen gebouwd moeten worden en onderhouden, en zo voort. Een geordende maatschappij heeft evenzeer behoefte aan zulke algemene organiserende regels als aan verbodsbepalingen tegen moord en diefstal.

Maar dat is niet alles. De Tau Te Tsjing voorziet ook een maatschappij waarin mensen uiterst eenvoudige, zeer statische levens leiden – een boerensamenleving waarin mensen nooit hun dorpen verlaten, schrijven opgeven en zelfs weigeren arbeidsbesparende machines te gebruiken:

*‘Ook al zijn er in een kleine,
dunbevolkte staat,
verschillende voertuigen en wapenen,
ik zal ze niet laten gebruiken.
Ik zal het volk de dood
als iets ernstigs laten zien,
en hen niet ver weg laten gaan.
Al hebben zij boten en wagens,
zij zullen er niet in reizen;
Al hebben zij harnassen en wapens,
zij zullen ze niet te voorschijn halen.
Ik zal hen het gebruik
van geknoopte koorden doen herstellen.
Zij zullen tevreden zijn met hun voedsel;
blij met hun kleding;
gerieflijk in hun woningen;
gelukkig met hun gewoonten.
Al liggen de naburige staten
binnen hun gezichtskring,
en kunnen zij het kraaien van hanen
en het blaffen van honden horen;
het volk van de kleine staat
zal er zijn ganse leven niet heengaan.’
[Hoofdstuk 80].*

Dit lijkt sterk op een maatschappij waarin de mensen gelukkig zijn omdat ze vet en dom gehouden worden! Wij kunnen toch niet de inherente broederschap van alle mensen beseffen als wij geen contact hebben met de rest van de mensheid. Wij kunnen niet eens een betekenisvolle 'kern van de broederschap der mensen' vormen als wij ons niet bewust zijn van mensen die anders zijn dan wijzelf – qua ras, religie en cultuur.

Niettemin is het voorgaande een relatief klein deel van dit boek. Denkbeelden die vergelijkbaar zijn met de theosofie zijn groter in aantal dan de verschillen. En er staat natuurlijk veel meer in dat wij niet besproken hebben. Misschien zal het bovenstaande de mensen die niet vertrouwd zijn met de Tau Te Tsjing nieuwsgierig maken naar verschillende vertalingen, zoals die in de literatuurlijst hieronder. Misschien gaan zij de tekst nu meditatief bestuderen.

Verwijzingen

Chan, Wing-tsit, trans. *The Way of Lao Tzu*. Indianapolis, IN; Bobbs-Merrill, 1963.

Feng, Gia-fu, and Jane English, trans. *Tao Te Ching*. New York; Ballantine, 1989.

Lau, Dim Cheuk, trans. *Tao Te Ching*. Hong Kong; Chinese University Press, 1989.

Wei, Henry, trans. *The Guiding Light of Lao Tzu*. Wheaton, IL; Theosophical Publishing House, 1982.

Noot

Voor de vertaling is gebruik gemaakt van Lao Tze, *Tau Te Tsjing*, vert. Carolus Verhulst, Mirananda uitgevers B.V., Wassenaar, 1979.

Uit: *The Quest*, March-April 2001
Vertaling: A.M. Iken

Alleen een spiritueel rijp iemand met diep inzicht
is in staat de ware aard van het eindige
in zijn uniekheid van zijn momentane verschijning
in te zien.

Daarom zijn slechts de grootsten onder ons in staat
de eenvoudige dingen des levens
in hun ware diepte en betekenis te begrijpen.

Lama Govinda

Waarom de wetenschap aandacht moet besteden aan *De Geheime Leer*

– Steven Freeman

In een recent artikel in *Astronomy Now* getiteld *Beyond Cosmology* geeft Russel Stannard, emeritus hoogleraar natuurkunde aan de Open Universiteit, blijk van een gemoedstoestand die typerend is zelfs voor topwetenschappers wanneer hij de duistere logica onder de loep neemt van een kosmische oerknal die een door een (Christelijke) God verordonneerd universum creëert. Hij schrijft: 'Als God de oorzaak was van de oerknal, zou Hij bestaan moeten hebben vóór de oerknal... Maar volgens moderne kosmologie zag de oerknal niet alleen het ontstaan van de inhoud van het Universum, maar ook het ontstaan van tijd en ruimte... het is niet zinnig om te bedenken dat God bestond voor de oerknal en dat hij handelde als de oorzaak ervan.'

De heer Freeman is lid van de Theosofische Vereniging in Engeland en voormalig onderwijzer.

De professor staat duidelijk perplex door de eeuwenoude vraag: wat was er het eerst, de kip of het ei? Voor theosofen is de vraag naïef. In *De Geheime Leer* zegt H.P. Blavatsky:

...het heeal van de verschijnselen of het zichtbare heeal is het uiteindelijke resultaat van de lange keten van kosmische krachten die zo achtereenvolgens in beweging worden gebracht (... door een uitbreiding van de goddelijke essentie).

Zij vervolgt:

Op soortgelijke manier heeft, als de passieve toestand weer intreedt, een samen-trekking plaats van de goddelijke essentie en wordt het voorafgaande scheppingswerk geleidelijk en stap voor stap teniet gedaan. Het zichtbare heeal wordt ontbonden, zijn bouwstoffen worden verspreid en eenzaam en alleen hangt de 'duisternis' weer over de 'afgrond'... een uitademing van de 'onbekende essentie' brengt de wereld voort en een inademing doet deze verdwijnen.'
(SD I, p. 4)

Theosofen begrijpen dat het bestaan van ons heelal – waarvan de wetenschap ons vertelt dat zij ongeveer 14 miljard jaar geleden ontstaan is – gewoon veroorzaakt wordt door eeuwige en onveranderlijke wetten die talloze heelallen geschapen en vernietigd heeft en dat eeuwig zal blijven doen.

De Boeddha heeft ons geleerd dat het zinloos is te trachten de Eerste Beweging of de Eerste Oorzaak achter de wereld van verschijnselen te begrijpen, daar dit buiten het menselijk begripsvermogen valt.

De Boeddha heeft ons geleerd dat het zinloos is te trachten de Eerste Beweging of de Eerste Oorzaak achter de wereld van verschijnselen te begrijpen, daar dit buiten het menselijk begripsvermogen valt.

Professor Stannard lijkt een begrijpelijke maar gewoontegetrouwe vergissing van het westers denkvermogen te maken door te proberen de bekende wetenschappelijke feiten in de dwangbuis te persen van de christelijke theologie – die zich een kosmische, mensachtige God verbeeldt die de wereld en de hemelen met de hand geschapen heeft door een methode waar de wetenschap niets van weet. Geen wonder dat de professor oog in oog staat met een logische inconsistentie.

De dochter van Albert Einstein beweerde dat haar vader altijd een exemplaar van *De Geheime Leer* op zijn bureau had liggen. Mijn eigen ervaring als niet-wetenschapper, vooral op het gebied van kosmologie en quantumfysica, heeft mij geleerd dat ik voorzichtig kan terugverwijzen naar het grote boek van Mevrouw Blavatsky, een document dat wij kunnen vertrouwen.

Ik wil graag uitleggen waarom ik zo'n vertrouwen heb in HPB. Toen *De Geheime Leer* werd uitgegeven in 1888, waren natuurkundigen er zeker van dat het atoom de kleinste mogelijke eenheid van materie was; dat was de opvatting geweest van de

Oude Grieken, werd later bevestigd door Newton, en de Victoriaanse wetenschappers waren het hier mee eens. Maar HPB was het met hen allen oneens. Zij schreef:

Het atoom is elastisch, dus het is deelbaar en moet uit deeltjes of uit subatomen bestaan... ze zijn eveneens onderhevig aan deelbaarheid. En zo ad infinitum... De hele wetenschap van het occultisme is gebouwd op de leer van de bedrieglijke aard van de stof en op de oneindige deelbaarheid van het atoom. Zij biedt eindeloze uitzichten op substantie, bezielt door de goddelijke adem van haar ziel... (SD I, pp. 519-20)

Met deze woorden liep HPB overduidelijk vooruit op de huidige tijd van de quantumfysica.

In de volgende decaden werd het atoom gesplitst door Rutherford, werden neutronen en elektronen ontdekt en nu weten wij dat atomen quarks, strengen en meer dan 200 elementaire deeltjes omvatten en voorzover de moderne wetenschappers weten is het atoom uiteindelijk oneindig deelbaar. Toch stond HPB in haar tijd alleen in haar belachelijke uitspraak dat er eenheden zoals subatomaire deeltjes bestonden!

Negentiende-eeuwse wetenschappers werden in verwarring gebracht door zonne-warmte en lichtuitstraling, waarvan ze dachten dat het onmogelijk was in het vacuüm van de ruimte: dus stelden zij de hypothese van het bestaan van een onnaspeurbare substantie genaamd 'ether' die de hele kosmische ruimte doordringt en optreedt als het medium waardoor de zonne-energie onze planeet bereikt. Victoriaanse wetenschappers en spiritualisten predikten enige tijd hetzelfde over etherische substantie; maar toen het gemakkelijker geweest was om het met hen eens te zijn, ging HPB vooral met de wetenschappers in discussie. Zij schreef in *De Geheime Leer*:

De officiële wetenschap weet tot heden niets over de samenstelling van de ether. Laat de wetenschap het materie noemen

als zij dat wil. Het is echter noch als akâsa, noch als de ene heilige Ether van de Grieken te vinden in een van de aan de moderne natuurkundigen bekende stoftoestanden. (SDI, p. 487)

HPB citeert uitvoerig Dr. B.W. Richardson, die het volgende schreef:

... (a) De Ruimte, tussen de sterren, tussen de planeten, tussen de stof en tussen de organismen, is geen vacuüm, maar is gevuld met een ijl fluïdum of gas, dat we bij gebrek aan een beter woord nog steeds... Aether kunnen noemen. Dit fluïdum, dat onveranderlijk van samenstelling, onverwoestbaar en onzichtbaar is, doordringt alles en alle stof; de kiezelsteen in de stromende beek, de boom die er overheen hangt, de mens die ernaar kijkt... Een wereld is opgebouwd in een etherisch fluïdum en beweegt door een zee daarvan. (SDI, p. 527)

Maar toen vroeg in de 20e eeuw elektromagnetische krachtvelden ontdekt werden door wetenschappers, en toen bewezen werd dat dit de ware manier was waardoor energie zich door de ruimte beweegt, liet de wetenschap direct zijn hypothetische etherische substantie vallen – zij was niet langer nodig en de ruimte was uiteindelijk toch leeg! Dit zou HPB en anderen voor schut hebben kunnen laten staan, maar dat is niet gebeurd. Tegenwoordig aanvaarden vele wetenschappers dat alle materiële verschijnselen voortkomen uit een onzichtbaar en tot nu toe onmeetbaar energieveld, bekend als het punt-nul-energieveld, of het quantum-vacuüm. Dit massieve en alomtegenwoordige energieveld doordringt alle materie en alle ruimte – precies op de manier die zo welsprekend beschreven is door Dr. Richardson! Door experimenten is aangetoond dat het punt-nul-energieveld verschijnt wanneer alle andere, meer conventionele vormen van energie verdwijnen – op het nulpunt. Dit veld is beschreven als een bijna oneindige energiezee waaruit deeltjes materie tevoorschijn komen in ons materiële heelal. Wij kunnen het niet ge-

waarworden door onze fysieke zintuigen, behalve door bewust te worden van zijn bijproduct – onszelf en het materiële heelal.

De nulpunt-energiezee waarop de materiële wereld drijft, als het ware, lijkt al gekend en nauwkeurig beschreven te zijn door HPB in *De Geheime Leer* toen zij het volgende schreef:

...de stof die de occultisten zich in haar laya- of nultoestand voorstellen, is niet de stof van de hedendaagse wetenschap; zelfs niet in haar meest ijle gasvormige toestand... Als dus de adept of de alchemist eraan toevoegt dat, hoewel de stof eeuwig is, ... er toch atomen worden geboren in elk nieuw manvantara of wederopbouw van het heelal, is dit niet zo'n tegenstrijdigheid als een materialist, die in niets buiten het atoom gelooft, zou kunnen denken. Er is een verschil tussen gemanifesteerde en niet-gemanifesteerde stof, tussen pradhâna, de beginloze en eindeloze oorzaak, en prakriti, of het gemanifesteerde gevolg. (SDI, p. 545)

Alleen al deze passage geeft een verbijssterende glimp in het genie en de nauwgezetheid van HPB's gedachtenkracht. De passage heeft misschien haar tijdgenoten, waaronder wetenschappers, in verwarring gebracht, maar terugkijkend na 130 jaar kan de moderne lezer de zin van dit alles inzien:

- Haar 'nulpunt' materie is duidelijk een vooruitlopen op wat wetenschappers nu erkennen als het nulpunt-energieveld waaruit alle materie voortkomt, van de oneindig deelbare subatomaire deeltjes tot de kosmos in zijn totaliteit.
- Haar verwijzing dat de materie 'eeuwig' is, werd aangetoond waar te zijn door Einstein in de 20e eeuw, toen hij beschreef hoe materie opgesloten energie is, en energie materie in actie is. Materie en energie zijn één en hetzelfde en kunnen niet vernietigd worden.
- Haar verwijzing naar een 'nieuw manvantara' zouden wij nu beschrijven als

de 'oerknal', toen het heelal schijnbaar tot ontstaan explodeerde uit de lege ruimte, maar waarvan we nu weten dat het een tevoorschijn komende activiteit geweest is van de zee van nultoestand-energie die ik in dit artikel beschreven heb. Daarom zou de term 'pradhâna' kunnen verwijzen naar een of ander 'ziel'-aspect van de ongeziene energiezee voorbij de materie, terwijl de term 'prakriti' o.a. verwijst naar de pen die ik in mijn hand heb.

De Geheime Leer staat vol met duidelijke, nauwkeurige en indringende wetenschappelijke voorspellingen, die de wetenschap nog maar pas is begonnen te ontrafelen. Hoe meer dat ontdekt wordt, des te meer vragen er opgeworpen worden. Bij voorbeeld, sommige wetenschappers beginnen nu het heelal te beschouwen als een soort hologram, dat zijn vorm heeft aangenomen uit voorgaande heelallen. Er gaat niets verloren: ieder deel bevat een

verslag van het geheel. De occultist mag daarom de vraag stellen: als de wereld een fragment is van een universeel hologram, zal dit dan het begin vormen van objectief bewijs van het verslag van akasha, dat al zo lang beweerd wordt door de occulte wetenschap?

Theosofen moeten wetenschappelijk bewust zijn als zij het beste willen halen uit *De Geheime Leer*, maar volgens mij is het nog belangrijker dat de wetenschap zelf de visie heeft die alleen de occulte wetenschap kan geven. Zonder die visie zal de wetenschap achterblijven in het tijdperk toen anderszins slimme mensen bij elkaar zaten in een serieus debat over hoeveel engelen er kunnen dansen op een speldeknoop.

N.B. Alle citaten uit *De Geheime Leer* zijn uit de (Engelse) editie van 1888.

Uit: *Insight*, maart-april 2001
Vertaling: A.M.I.

De aarde IS ons, ze is niet van ons.
We zijn aardlingen. Fysiek en spiritueel zijn we
verweven met de levende processen
van de planeet zelf.
Samen met de zee, de lucht,
het zonlicht en andere levensvormen
hebben we deel aan wat een levend syteem
lijkt te zijn met planetaire afmetingen, Gaia.

Elias Amidon en Elisabeth Roberts

Der Vorleser van Bernard Schlink

– Louis Geertman

Deze inleiding is alweer de vijfde en tevens de laatste in het kader van mijn literatuurserie “De zoektocht van de ziel in de literatuur”. De serie werd enige jaren geleden geopend met een bespreking van ‘Les Fleurs Du Mal’ van de Franse dichter Charles Baudelaire. Daarna volgden van de Franse auteur Antoine de Saint-Exupéry het sprookje ‘Le Petit Prince’, van de eveneens Franse schrijver André Gide de in dagboekvorm geschreven roman ‘La Symphonie Pastorale’ en van de Duitse auteur Herman Hesse de roman ‘Narziss und Goldmund’. Deze besprekingen zijn eerder al in “Theosofia” gepubliceerd. Nu staat de roman ‘Der Vorleser’ van de Duitse schrijver Bernard Schlink centraal.

Schlink werd in 1944 geboren in de buurt van Bielefeld en studeerde rechten. Meteen na de ‘Wende’ kwam hij naar Berlijn. Hij bleef daar om als hoogleraar publieks- en volkerenrecht te werken aan de Humboldt-universiteit. Daarnaast is hij als schrijver werkzaam. In 1995 maakte de publicatie van zijn roman ‘Der Vorleser’ hem wereldberoemd. Op de Duitse middelbare scholen is de roman inmiddels verplichte literatuur geworden; in Nederland brak ‘Der Vorleser’ pas door na een recensie van Rudy Kousbroek in de NRC, eind 1997, waarna interviews in dag- en weekbladen en op de Nederlandse televisie volgden.

Het verhaal van ‘Der Vorleser’ heeft betrekking op de gebeurtenissen rond de concentratiekampen in de Tweede Wereldoorlog en het hele moeizame proces van verwerking daarvan door de Duitsers (maar ook door andere volken binnen Europa). Dat verwerkingsproces vindt plaats zowel bij de mensen die indertijd als volwassenen direct betrokken waren alsook bij de generatie van na de Tweede Wereldoorlog, de kinderen van diezelfde volwassenen. De roman schetst indringend deze worsteling met het verleden en laat zien hoezeer het onmogelijk is om én te veroor-

delen én te begrijpen, hoe moeilijk het is om in een andere tijd de tijdgeest van toen terug te halen. Ook wordt via een van de hoofdpersonen, Michael Berg, duidelijk gemaakt dat de rechtspraak zoals we die kennen een conventie is, in wezen een fictie; het vooronderstelt, zoals de Libanese dichter en filosoof Kahlil Gibran stelt in zijn boekje 'De Profeet', dat je meent onderscheid te kunnen maken tussen goed en kwaad en dat je over iemand die iets verkeerd gedaan heeft denkt te kunnen spreken "als ware hij niet een der jouwen, maar een vreemde, en een indringer in je wereld".

Het gaat, metaforisch gezien, om de evolutie van het bewustzijn van de mens, van volledig onbewust evoluerend naar volledig bewustzijn, waarvoor heel veel levenservaringen nodig zijn.

"Evenmin", zegt deze filosoof, "als een enkel blad geel kan worden zonder het stille medeweten van de ganse boom, kan ook de boosdoener kwaad doen zonder de verborgen wil van jullie allen. Als in een optocht trek je tezamen op naar je goddelijke Zelf. Je bent de weg en die haar bewandelt. En ook dit, al ligt het woord zwaar op je harten: de rechtvaardige is niet onschuldig aan de daden der bozen. En wie rein van handelen is, is niet onbezoeeld door de daden van de boosdoener. De veroordeelde is vaak de lastdrager van de zogenaamd schuldlozen en onberispelijken. En hoe vervolg je hem die metterdaad een misdadiger en verdrukker is, maar ook gekrenkt en geweld aangedaan wordt? Hoe zul je hen straffen wier berouw reeds groter is dan hun overtreding?" Ik heb Kahlil Gibran nogal uitgebreid geciteerd, omdat we bij het lezen van 'Der Vorleser' in gedachten moeten houden hoe ook Bernard Schlink zich bewust is van het dilemma van de rechtspraak. Daarom zal ik daar nog uitvoeriger op terugkomen bij de verdere bespreking van de roman.

Ook literair gezien is 'Der Vorleser' een fascinerend stuk proza, een soort detectiveroman, waarbij de lezer, die zich, zoals dat in een echte goede roman hoort te gebeuren, volledig identificeert met de eigenlijk hoofdpersoon, die hier Hanna Schmitz heet, juist daardoor geweldig met zichzelf, met zijn normen- en waardepatronen geconfronteerd wordt: hetgeen natuurlijk juist ook de bedoeling van de schrijver is. Want hij wil helemaal geen oplossingen aandragen voor de problemen zoals hij die schetst in 'Der Vorleser', maar hij wil ons laten nadenken over onszelf en ons tot een dieper bewustzijn brengen van de geweldige complexiteit van het mens-zijn, van het mens-woorden in de spirituele betekenis van het woord. En daarmee raken we aan wat voor mij dan ook dé spirituele dimensie is van deze roman: het gaat, metaforisch gezien, om de evolutie van het bewustzijn van de mens, van volledig onbewust (uitgedrukt in het analfabetisme van Hanna, de slechterik, maar zonder zich daarvan bewust te zijn) evoluerend naar volledig bewustzijn, waarvoor heel veel levenservaringen nodig zijn. Want wat is het kwade anders dan het afwezig zijn en het niet bewust zijn van het goede, het gebrek aan vermogen om alles los te laten wat er aan wetten en regels en zeden in de uiterlijke wereld bestaat om te komen tot volledig individuele zelfverantwoordelijkheid voor het eigen bestaan, om je uiteindelijk te kunnen bevrijden van de wetten van Karma, die net zolang werkzaam blijven totdat volledig bewustzijn, volledig altruïsme, volledig opgeven van de eigen persoonlijkheid tot stand is gebracht.

Wat de opbouw van 'Der Vorleser' betreft: de roman bestaat uit drie delen, die weer onderverdeeld zijn in kleine hoofdstukken zonder titel.

In het eerste deel maken we kennis met de 15-jarige Michael Berg die aan geelzucht lijdt en op straat moet overgeven. Een vrouw ontfermt zich over hem en brengt hem naar huis. Wanneer hij enige tijd later weer gezond is, moet hij van zijn moeder een bos bloemen gaan brengen

naar de vrouw. Later droomt hij steeds weer van het huis in de Bahnhofstrasse, waar zij woont. Het duikt steeds weer op andere plaatsen op, in vreemde steden, op het platteland; het is leeg, blind. Hij wil het betreden, maar dat kan nog niet. Toch is het hem vertrouwd. Hij ervaart het als in een dode wereld. Een spannend beeld: is het het beeld van de levende waarheid waartoe je in de uiterlijke wereld nog geen toegang hebt? Is het het spirituele thuis, het thuis dat je pas bereikt na al je levenservaringen: het huis van de verloren zoon?

Het gegeven dat het huis aan de Stationsstraat staat is ook al symbolisch voor de bewoonster; het is een plek waar een mens aankomt en waarvandaan hij ook weer vertrekt. Een huis aan het spoor, wat past bij haar beroep, zoals we nog zullen zien.

Bij de naamgeving van de beide hoofdpersonen valt op dat, hoewel de achternamen net zo alledaags zijn als bij ons bijvoorbeeld Jansen of Pietersen, dat allerm minst het geval is met de voornamen die verwijzen naar religieuze bijbelse achtergronden, waarmee een spirituele dimensie wordt ingebracht die goed past bij de inhoud van deze roman.

Het huis van Frau Schmitz is armoedig van binnen. Zij laat hem binnen in haar keuken waar zij leeft. Ze praten met elkaar terwijl zij de was strijkt. Hij merkt op dat zij blond haar heeft tot op haar schouders en hij vindt haar mooi (een oer-Duits beeld van de vrouw als blonde schoonheid; wie denkt hierbij niet onwillekeurig aan Gretchen uit 'Faust' van Goethe?). Door een spleet in de deur ziet hij hoe zij zich omkleedt en vlucht dan weg. Een week later gaat hij weer naar haar huis, want hij fantaseert alsm aar over haar. Ze is niet thuis en hij gaat zitten op een traprede voor haar huis om haar op te wachten. Eindelijk komt ze eraan in het uniform van een tramconductrice. In dit beeld komt sterk naar voren het onbewuste, het automatische van de hoofdpersoon; het uniform duidt op eenvormigheid, aangepast zijn; ze zit als tramconductrice in een vast

spoor dat ze niet voor zichzelf heeft uitgestippeld, maar dat ze slaafs volgt om zich staande te houden in de wereld.

Ze is niet verbaasd om Michael te zien, ze is alleen maar moe. Hij haalt kolen voor haar uit de kelder en als hij naar boven komt is hij helemaal zwart in het gezicht. Ze moeten er beiden om lachen en zij maakt een bad voor hem klaar. Als ze terugkomt met een handdoek is ze zelf ook naakt, want, zegt ze, "darum bist du doch hier". Dat is goed gezien: voor de jonge mens betekent liefde in de eerste plaats een fysieke ervaring, seks. Wat echte liefde nog meer inhoudt kan men pas later leren en ervaren. Het feit dat Hanna zich zomaar aan hem geeft, duidt erop dat ze in ieder geval de ervaring heeft opgedaan in het leven dat het daar bij mannen in de allereerste plaats om draait en dat ze zich daar zonder moeite in kan schikken. Maar ook laat het zien dat ze niet geheel gevoelloos is, wat belangrijk is voor onze kijk op haar in het vervolg van de roman. Ze slapen met elkaar en Michael wordt verliefd op haar. Thuis meldt hij dat hij zich voldoende hersteld acht en dat hij vanaf de volgende dag weer naar school wil gaan; zijn vader, professor in de filosofie (tegenover het fysiek aspect van het leven het geestelijke vertegenwoordigend), vindt dat goed.

Vanaf dat tijdstip bezoekt hij de vrouw iedere dag, spijsbelt daarvoor zijn laatste lesuur op school. Zij douchen zich en gaan met elkaar naar bed. Dit detail dat we bij Hanna steeds weer terugzien, wassen en schoonmaken, heeft duidelijk een symbolische betekenis. Later zullen we zien waarom. Daarna rent Michael naar huis om rond half twee op tijd aan te kunnen schuiven voor het middagmaal.

Hij vraagt haar naar haar voornaam, want hij weet alleen maar dat ze mevrouw Schmitz heet. Ze heet Hanna en vraagt hem op haar beurt hoe hij heet. Het verbaast hem dat zij zijn naam niet op zijn schriften en boeken heeft gelezen. Dit is een van de talrijke vooruitwijzingen die ons – lezers-detectives – later de ontdek-

king zal laten doen die zoveel verklaart over Hanna's opstelling naar Michael en naar de rechtbank toe. Wanneer hij vertelt dat hij zo goed als zeker zal blijven zitten op school, omdat hij door zijn lange ziekte zoveel gemist heeft, wordt Hanna woedend en eist van hem dat hij het toch voor elkaar zal krijgen over te gaan; anders mag hij haar niet meer komen opzoeken. Ook dit is een element dat belangrijk is om te signaleren: studeren, leren, kennis opdoen is ontzettend belangrijk voor de ontwikkeling van de mens. Dat mag je niet verwaarlozen, je moet woekeren met je talenten, zoals de Bijbel zegt.

Hij slaagt er inderdaad in om bevorderd te worden en hij mag haar blijven beminnen; en hij is gelukkig. Als hij later aan deze fase terugdenkt voelt hij zich echter treurig. De vraag die men zich hierbij stelt is: is dit treurige gevoel een verlangen naar voorbij geluk? Of zijn het de gebeurtenissen erna die dat geluksgevoel van toen bederven? Of is het het bewustzijn dat geluk alleen geluk kan zijn als het blijvend, eeuwig is? Deze overwegingen zijn ook belangrijk als opstapje naar de vraag hoe de generatie van na de oorlog zich voelt met het weten, nu, van de gebeurtenissen van toen; misschien koesteren zij ook herinneringen aan een onbezorgde gelukkige jeugd en van liefdesgevoelens voor hun ouders, met wie men het nu zo moeilijk heeft. Ja, deze roman zit subtiel in elkaar!

Als Michael Hanna naar haar verleden vraagt, vertelt ze dat ze geen familie heeft, bij de soldaten is geweest, sinds de oorlog allerlei baantjes heeft gehad en 36 jaar oud is. Ze is verbaasd dat het hem wat kan schelen. Michael heeft het aan Hanna te danken dat hij zich zeker en lekker in zijn vel voelt. Hanna wil voortdurend weten wat hij allemaal leert op school en dringt er bij hem op aan dat hij haar zal voorlezen. "Du hast eine so schöne Stimme, Jungchen, ich mag dir lieber zuhören als selbst lesen". Merkwaardig, nietwaar!

Hanna blijkt een zeer oplettende luisteraar.

Een keer komt het tot een ruzie, omdat Michael in zijn Paasvakantie met de tram is meegereden waarop Hanna werkt. Ze doet net alsof ze Michael niet ziet en hij voelt zich, zo staat het in de roman, uitgesloten uit de gewone wereld, waarin mensen wonen, werken en elkaar liefhebben, tijdens de eindeloze en doelloze rit in de lege tramwagon. Pas als hij uitstapt ervaart hij weer het echte leven, de vogels die fluiten, bloeiende fruitbomen, tuinderijen, mooie luchten, hij voelt zich ontwaakt als uit een boze droom en is heel verdrietig; maar Hanna, vanuit haar eigen persoonlijkheid, haar jaloezheid misschien wel op zijn kennis, zijn sociale achtergrond, doet het voorkomen alsof Michael juist háár niet wilde kennen, waarmee zichtbaar wordt hoe kwetsbaar ze zelf is en hoezeer ze onder druk leeft. Wil Michael met haar verder dan zal hij zich aan haar moeten aanpassen. En Michael is bang om haar kwijt te raken. Hij schrijft haar nog wat lange brieven, maar zij reageert daar helemaal niet op: weer een vingerwijzing naar wat komen gaat.

In de week na Pasen maken ze 4 dagen lang een fietstocht samen. Om die te kunnen betalen verkoopt Michael zijn mooie postzegelverzameling. Hanna laat zich geheel door hem leiden, wil zich niet om richting, om straten bekommeren (wat weer symbolisch is voor de functie die Michael naar Hanna toe heeft). 's Avonds zijn ze te moe om elkaar te beminnen. In de hotelletjes schrijft Michael Hanna en zichzelf in als moeder en zoon. Zij laat hem ook het eten uitkiezen. Het beeld van moeder en zoon is mooi gekozen, omdat het de band aangeeft tussen hen, omdat het een beeld is van degene die weet tegenover degene die nog moet leren. Een beeld dat echter door Michael wordt opgeroepen; hij is immers degene die hen inschrijft, waarmee misschien het beeld ook omgedraaid kan worden: misschien is het de zoon die de moeder moet leiden, zoals ook gesuggereerd wordt doordat hij het is die zich om richting, voedsel en onderdak bekommert. Ja, de rol van leraar en leer-

ling loopt in het leven, wanneer men het vanuit een spirituele dimensie beschouwt, voortdurend door elkaar.

Een keer is er strijd. Michael wil Hanna verrassen met een vers ontbijtje en heeft dus stilletjes het hotel verlaten om wat boodschappen te gaan doen. Hij heeft voor Hanna een briefje achtergelaten. Wanneer hij terugkomt op de kamer is zij woedend, huilt en slaat hem zelfs met een riem. Het briefje blijkt op onverklaarbare wijze verdwenen te zijn, wat ons lezers en ook Michael zo langzaam de ogen moet doen opengaan. Ondanks dit merkwaardige voorval zijn ze heel happy met elkaar.

In de zomervakantie weet Michael zijn ouders ertoe over te halen hem een week alleen thuis te laten. Zo gebeurt het dat Hanna een keer bij Michael thuis komt. Ze ziet alle boeken in de studeerkamer van diens vader, haar blik is moe: zoveel boeken! Ja, er is een lange weg te gaan, haast om moedeloos van te worden soms; maar gek genoeg gaat de mens steeds weer met volle energie en met veel enthousiasme deze taak aan, zoals blijkt uit Hanna's geweldige interesse voor alles wat Michael haar voorleest. Hanna voelt zich een beetje een indringer en wil ook niet met hem in zijn bed slapen. Hij leest haar vele beroemde boeken uit de wereldliteratuur voor; alles boeit haar.

Langzaam begint Michael zich echter toch een beetje van Hanna los te maken, zoals we al voorvoelden sinds het voorval in de tram, en dat was ook wel enigszins te verwachten. Het gevoel van liefde, uitgedrukt in seksuele bevrediging, ebt weg en dus gaat Michael zich meer op anderen richten; hij zoekt het gezelschap van leeftijdgenoten en tegelijkertijd voelt hij dat toch ook een beetje als een verraad naar Hanna toe. Er is een meisje in zijn klas, Sophie geheten, dat hem sympathiek is. Later zal blijken dat, hoewel hij een keer met haar naar bed gaat, zij elkaar toch niet echt kunnen bereiken. Dat ligt niet aan Sophie. Michael is nog niet in staat tot wijsheid (want dat is waar de naam "Sophia" is Grieks voor "wijsheid" voor

staat), tot liefde die zowel fysiek als geestelijk is. Op een keer ziet hij Hanna onverwacht bij het zwembad, waar hij met zijn vrienden en vriendinnen is, maar hij gaat niet naar haar toe. De volgende dag blijkt ze verdwenen te zijn, verhuisd zonder een nieuw adres achter te laten.

In deel twee zien we hoe Michael, na Hanna's verdwijning, eindexamen doet en rechten gaat studeren. Dit is voor ons een belangrijk gegeven, omdat het in deze roman erg draait om de vraag: Wat is recht? Wat is rechtdoen? Wat zijn de rechten van de mens? In de Theosofische Vereniging hebben we deze rechten verwoord door te verwijzen naar de universele broederschap der mensheid, zonder onderscheid van ras, geloof, geslacht, kaste of huidskleur, alsmede door het aanmoedigen van de vergelijkende studie van godsdienst, wijsbegeerte en wetenschap: de driehoek van religie, kennis en wijsheid, ofwel God de vader, de Zoon en de heilige Geest, waarin de verwevenheid van geest en stof wordt uitgedrukt en waarin de opdracht van ons mens zijn schuilt.

Goed en kwaad zijn polariteiten waartussen de mens in wording zich beweegt, en naarmate hij evolueert in bewustzijn, evolueert uiteraard het recht mee.

Goed en kwaad zijn polariteiten waartussen de mens in wording zich beweegt, en naarmate hij evolueert in bewustzijn, evolueert uiteraard het recht mee. Het is ook belangrijk dat Michael rechten doet, omdat daarmee verklaard kan worden waarom Michael en Hanna elkaar toch weer terugzien. Want hij ziet haar weer in de rechtszaal, als hij daar moet zijn vanwege een seminar over de processen met betrekking tot de concentratiekampen. Hij behoort tot de generatie van kinderen wier ouders de nazi-tijd meegemaakt hebben.

Voor de rechtbank verklaart Hanna dat zij in de herfst van 1943 vrijwillig bij de SS was gegaan, hoewel haar bij Siemens een betere baan aangeboden was. Ze werkte in Auschwitz en later in een klein concentratiekamp bij Krakau. Hanna staat in het proces altijd alleen en spreekt met niemand. Michael's gevoelens zijn als verdoofd, zoals dat ook gebeurt bij in een concentratiekamp opgesloten arrestanten die daar al langer verblijven en allerlei gruwelijks zien gebeuren. Hij vraagt zich af: "Was sollte und soll meine Generation eigentlich mit den Informationen über die Furchtbarkeiten der Vernichtung der Juden anfangen?" We moeten niet denken, zegt de schrijver hiermee, dat we kunnen begrijpen wat niet te begrijpen is; we mogen niet vergelijken wat niet te vergelijken is. We kunnen eigenlijk alleen maar in ontzetting, schaamte en schuld verstommen. En heeft dat zin? Leidt dat ergens toe? Daarmee geeft Bernard Schlink al heel duidelijk aan dat niemand zichzelf of een ander genoegdoening kan schenken, niet door processen, niet door veroordelingen. Ieder mens moet uiteindelijk met zijn eigen geweten klaarkomen, iedereen moet leren zelf verantwoordelijk te zijn voor het bestaan en voor ieder mens is er een eigen les te leren, voor Hanna, voor Michael, voor ieder van ons. Dat is de wet van het leven, de wet van Karma en Dharma.

Een van de voornaamste aanklachten is dat de vrouwen die toezicht hielden op de gevangenen verscheidene honderden vrouwen, die in een kerk waren opgesloten, hadden laten verbranden en niet de deuren hadden geopend toen de kerk had vlam gevat. Hanna maakt voor het gerecht een slechte indruk; ze bestrijdt bepaalde uitspraken te hebben gedaan, hoewel ze wel het protocol daarvan onderschreven had. We hebben Hanna inmiddels leren kennen als iemand die streeft naar eerlijkheid en waarheid. Nu lijkt ze dus iets anders gezegd te hebben dan wat ze heeft ondertekend in het protocol. Voor ons lezers weer een duidelijke aanwijzing dat er iets bijzonders met Hanna moet zijn, wat ook al op

veel eerdere plaatsen in de roman aangeduid wordt. Daardoor wordt haar nu de schuld voor het drama in de schoenen geschoven. Hanna had in het concentratiekamp haar 'lievelingetjes' gehad, jonge meisjes die haar hadden voorgelezen, maar die na enige tijd naar Auschwitz doorgestuurd werden, dus de dood in. Michael begrijpt wel dat Hanna de meisjes, die sowieso voorbestemd waren om gedood te worden, nog een poosje een prettige tijd had willen bezorgen, maar Hanna zelf zegt niets.

Michael leest het boek van een der beide vrouwen die als enigen de brand in de kerk overleefd hadden: alle andere vrouwen waren levend verbrand! Als de hoofdrechtster in het proces vraagt waarom de vrouwelijke opzichters de kerkdeuren niet geopend hadden, komen alle aangeklaagde vrouwen met uitvluchten. Eén van hen beschuldigt Hanna ervan het bericht over de brand geschreven te hebben. Hanna probeert te verklaren hoe de situatie ten tijde van de brand was en maakt daardoor de zaak alleen nog maar erger. Haar eerlijke vraag aan de rechter: "Was hätten Sie denn gemacht?" blijft uiteraard onbeantwoord. Als haar gevraagd wordt iets te schrijven, zodat haar handschrift vergeleken kan worden met dat bericht, verklaart ze plotseling: "Ich gebe zu, dass ich den Bericht geschrieben habe." Dit is de laatste aanwijzing die de schrijver ons geeft, voordat nu de ontdekking gedaan wordt die niet alleen de titel verklaart maar die ook welsprekend is voor de symbolische betekenis van dit boek als spirituele ontwikkelingsroman. Want nu gaat Michael Berg tijdens een wandeling ineens een licht op: Hanna kan niet lezen en schrijven! Dat verklaart alles: het voorlezen, de ruzie over het briefje tijdens de fietstocht, haar houding voor de rechtbank, het wisselen van banen en woonplaatsen, enz.

Hanna krijgt, hoewel ze vertwijfeld voor zichzelf knokt, steeds meer de schuld op haar schouders gelegd, totdat ze uiteindelijk opgeeft. Michael Berg twijfelt zeer of hij naar de voorzitter van de rechtbank

moet gaan en hem duidelijk maken dat Hanna analfabeet is. Maar hij begrijpt ook dat Hanna perse niet wil dat men dat ontdekt. De betekenis hiervan zou kunnen zijn: men kan niet voor iemand anders beslissen, iets wegnemen. Ieder mens moet zijn eigen karmische weg zelf gaan. Hanna schaamt zich erover analfabeet te zijn. Mag je daaraan voorbij gaan? En hier richt de schrijver zich ook rechtstreeks tot ons:

“Stell dir vor, jemand rennt in sein Verderben, absichtlich, und du kannst ihn retten – rettest du ihn? Stelle dir eine Gerichtsverhandlung vor und einen Angeklagten, der bestraft wird, wenn er nicht offenbart, dass er Linkshändler is und daher die Tat, die mit der rechten Hand ausgeführt wurde, nicht begangen haben kann, der sich aber schämt, dass er Linkshändler ist – sagst du dem Richter was los ist? Stell dir vor dass er schwul ist, die Tat als Schwuler nicht begangen haben kann, sich aber schämt schwul zu sein. Es geht nicht darum, ob man sich schämen sollte Linkshändler oder schwul zu sein – stell dir einfach vor, dass der Angeklagte sich schämt.”

Michael besluit naar zijn vader te gaan, de filosoof, die hem verklaart dat het niet om geluk draait in de wereld, maar om waarde en vrijheid. Hij stelt ook de vraag of een volwassene het recht heeft te oordelen over wat voor een ander goed is of wat de ander zou moeten doen. Wel kun je met die ander praten om te proberen hem of haar tot inzicht te brengen. Maar Michael kan niet met Hanna praten.

Hij brengt een bezoek aan het concentratiekamp Struthof in de Elzas. Hij lift erheen en krijgt een lift van een vrachtwagenchauffeur die hem zegt dat iemand doodt omdat de mensen die hij ter dood brengt hem volkomen onverschillig zijn: hij doet gewoon zijn werk. Als Michael hem dan vraagt of hij dat ook gedaan heeft, wordt de chauffeur woedend en smijt hem uit de auto. Hier rijst het beeld op van de mens die op weg is (de chauffeur) in een bepaalde fase van zijn evolutie en die daarmee zijn eigen standaard hanteert van wat goed en slecht is. Als de ander dat wat

voor hem goed is als slecht voorspiegelt wil hij daarvan niets weten. Het inzicht zal van binnen uit moeten komen, door eigen ervaringen, door eigen evolutie, het kan niet van buitenaf worden opgelegd, ook al doet onze samenleving met haar wetten, haar rechtspraak, alsof dat wel kan. De samenleving is een spel, een politiek, sociaal en economisch spel waarin we allemaal meedoen, maar zij kan uiteindelijk nooit hoger staan dan de individuele eigen verantwoordelijkheid van het spirituele wezen dat wij op dit evolutieniveau als ‘mens’ aanduiden.

Michael wil Hanna's misdaad tegelijkertijd begripen en veroordelen, maar daarvoor was deze te verschrikkelijk. De verdoving die hij over zijn gevoelens legt stelt hem in staat verder te leven. Hanna wordt tot levenslange gevangenschap veroordeeld.

In het derde deel zien we hoe Michael door een ernstige ziekte uit zijn verdoofd zijn gehaald wordt: “alle Fragen, Ängste, Anklagen und Selbstvorwürfe, alles Entsetzen und aller Schmerz waren wieder da”. Het is de tijd van het worstelen met het Nationaal-Socialistisch verleden, een generatieconflict dus. Hoe kan de jeugd van de ouders uit het nationaal-Socialisme iets accepteren? De collectieve schuld is voor hen beleefde werkelijkheid. De liefde voor de ouders verstrikt de kinderen in hun schuld. Er is hiervoor geen troost, alleen schaamte en het daaronder lijden. Door beschuldigend naar de vorige generatie te wijzen wordt de schaamte niet opgeheven, maar wordt het passieve lijden aan die schaamtegevoelens omgezet in energie, activiteit, agressie. Michael vertolkt dit grote probleem in deze roman door zijn worsteling met zijn gevoelens ten opzichte van Hanna. Hij moet met de beschuldigende vinger wijzen naar Hanna, maar diezelfde vinger wijst ook naar hemzelf terug. Hij had haar uitgekozen en liefgehad. Liefhebben maakt medeverantwoordelijk, want in de liefde wordt de ander een deel van jezelf, daagt het besef dat menszijn betekent de onvolmaaktheden, de fouten van zowel jezelf als de ander te zien en te aanvaar-

den: je kunt niet tegelijkertijd veroordelen en aanvaarden. Hier gaapt een kloof tussen onze stoffelijke wereld en de wereld van het spirituele. Hier kunnen we indelingen maken, classificaties van goed en kwaad; op het andere gebied, waaraan je slechts door de liefde kunt raken, kent men al die tegenstellingen niet: het is het rijk van de eenheid van al het bestaande. Ook in deze wereld voorvoelen we daar vaak iets van, maar we kunnen het niet omzetten. Vandaar de worsteling van Michael Berg, die de worsteling is van de na-oorlogse generatie, maar ook de worsteling van ons allemaal, op weg naar vervolmaking.

Michael huwt met de rechtsgeleerde Gertrud, wanneer deze zwanger van hem blijkt te zijn. Maar hij vertelt haar niets over Hanna. Hij komt erachter dat hij niet los van Hanna is en als hun dochter Julia vijf jaar oud is, laten Michael en Gertrud zich van elkaar scheiden. Hij voelt zich schuldig tegenover zijn dochter (weerspiegeling van het schuldgevoel van de ouders uit de oorlogstijd ten opzichte van hun kinderen). Het beroep dat hij kiest, n.l. rechts-geschiedenis, is eigenlijk een vlucht. Maar het is ook een ergens aankomen. Geschiedenis bedrijven betekent bruggen slaan tussen verleden en heden. Lang dacht Michael dat er sprake was van een vooruitgang in de geschiedenis van het recht, een ontwikkeling naar meer goedheid, schoonheid en waarheid, meer rationaliteit en humaniteit. Later verloor hij dat geloof; hij ziet in dat er wel sprake is van doelgerichtheid in de rechtsgeschiedenis, maar het doel dat bereikt wordt is het begin van waaruit gestart werd en van waaruit hij, nauwelijks aangekomen, weer op weg moet gaan. Hij vergelijkt het met het verhaal van de 'Odyssee', het verhaal van op weg zijn, doelgericht én doelloos, succesvol én vergeefs.

Dan begint hij Hanna weer voor te lezen, te beginnen bij de 'Odyssee'. Hij schenkt haar een cassetterecorder en stuurt haar steeds cassettes die hij heeft ingesproken.

Later volgen nog vele ander vertellingen, romans, toneelstukken en gedichten, en ook geschriften van zijn eigen hand; hij blijft dat doen tot in het 18^e jaar van Hanna's gevangenschap.

Na vier jaar komt er een groet terug van Hanna, door haarzelf geschreven. Michael, die intussen alles over analfabetisme gelezen heeft, is daarover geweldig verheugd, want hij beseft terdege hoe ongelooflijk veel moeite het haar gekost moet hebben om nu nog te leren lezen en schrijven. Maar hij is ook bedroefd over haar, in zijn ogen, mislukte leven. Zelf schrijft hij haar nooit, maar hij blijft haar wel voorlezen op cassette. Dit is zijn manier om met haar te praten.

Op verzoek van de directrice van de gevangenis zorgt hij voor een woning en werk voor Hanna, maar hij bezoekt haar pas vlak voordat ze uit de gevangenis ontslagen zal worden. Ze is grijs en dik geworden en ze ruikt als een oude vrouw. Ze verklaart hem dat niemand haar ooit begrepen heeft en dat dus ook niemand haar rekenschap kon vragen, maar dat de doden dat wel doen sinds ze in de gevangenis is, want die begrijpen haar. Daarmee geeft ze ook aan dat ze zelf een grote geestelijke groei heeft doorgemaakt.

Op de dag voordat hij haar zal afhalen belt hij haar op: haar stem is jong gebleven. De volgende dag is ze dood: ze heeft zichzelf opgehangen. De directrice toont Michael Hanna's cel; er staan veel boeken, naslagwerken en studies over de concentratiekampen uit de oorlog. De directrice verklaart dat Hanna met hem heeft leren lezen, doordat ze de boeken die hij op cassette voorlas erbij nam en mee probeerde te lezen. Daarna had ze zichzelf ook nog leren schrijven. Ze had zeer verlangd naar een brief van Michael. Hij kan nauwelijks zijn tranen terugdringen als hij dat hoort.

Hanna heeft een testament nagelaten. Daarin vraagt ze Michael om de 7000 Mark die ze gespaard heeft aan de dochter te geven die indertijd de kerkbrand had overleefd en groet ze hem voor het laatst.

Michael vraagt hoe Hanna in de gevangenis geleefd heeft. Ze leefde er als in een klooster en werd als een autoriteit en een wijze vrouw gezien door de medegevangenen. Totdat ze het een paar jaar geleden opgegeven had. Blijkbaar was haar liefde voor Michael ook gegroeid en had ze gehoopt dat deze wederzijds zou zijn. Maar Michael had haar immers nooit teruggeschreven. En zonder liefde kan de mens niet verder leven. Vandaar het beeld van de oude, vies ruikende, grijze vrouw.

Michael brengt het geld naar New York en besloten wordt dat het ten goede zal komen aan een Joodse instelling voor analfabeten. Na tien jaar verklaart Michael Berg dat hij, kort na Hanna's dood, besloot haar geschiedenis op te schrijven, allereerst om los te komen van zijn schuldgevoelens. Maar het lukte hem pas om de geschiedenis op te schrijven toen hij die doelstelling opgaf. Hij heeft er nu vrede mee. Ervan loskomen kan hij niet, want daarvoor waren hun beider levens te zeer met elkaar verweven. Hij drukt dat zo uit:

“Die Schichte unseres Lebens ruhen so dicht aufeinander auf, dass uns im Späteren immer Früheres begegnet, nicht als Abgetanes und Erledigtes, sondern gegenwärtig und lebendig”.

Deze gecompliceerde roman kent een aantal belangrijke vraagstukken die ik hier nog even kort wil aanstippen, zonder er verder nog uitgebreid op in te gaan; allereerst gaat het om **schuld**

- van Hanna naar Michael, omdat hij nog zo jong is?
- van Hanna, omdat ze opzichter was in een KZ-Lager?
- van Michael naar Hanna, omdat hij haar heeft verloochend?
- idem, omdat hij een misdadiger heeft liefgehad?
- van de oudere generatie, ook al zijn ze niet allemaal (pro-)nazi's geweest?
- is er sprake van collectieve schuld?
- werkt schuld door in later generaties?
- van gescheiden ouders naar kinderen?

Een ander vraagstuk dat in de roman op meerder plaatsen aan de orde gesteld wordt is dat van **straf**

- is Hanna's straf terecht?
- kan een rechter oordelen en straf bepalen?
- kan een mens überhaupt oordelen over een ander mens?
- wordt Michael gestraft voor zijn liefde voor Hanna?
- straft Hanna zichzelf?

Een derde vraagstuk dat in dit boek heel duidelijk naar voren komt is ook belangrijk, dat van **Verwerking**

- hoe verwerk je het nazi-verleden?
- de vroegere liefdesverhouding (die verplichtingen schept)
- je eigen daden uit het verleden
- als naoorlogse jeugd het oorlogsverleden (“Vergangenheitsbewältigung” die zich uit als generatieconflict)

Tenslotte speelt in ‘Der Vorleser’ nog het thema van de **Schaamte**

- vanwege het verleden van je eigen land
- vanwege de nazi-ouders
- vanwege analfabetisme
- vanwege milieuverschillen
- vanwege het verraad naar je geliefde toe (Michael)
- vanwege het in de steek laten van je kind bij scheiding

Bernard Schlink zette een ingenieus verhaal in elkaar over oorlog, schuld, schaamte en boete. De mensheid is niet simpel op te delen in goed en fout. Wie inzicht heeft in de motieven van de mensen ziet de eenvoud verbrokkelen en hoogst complex worden. Mensen die zich in de oorlog fout gedragen hebben kun je niet zomaar afschrijven als louter monsters. Deze roman laat zien dat het allemaal onduidelijke, genuanceerder ligt. Schlink zei daarover in een interview: “Dit is de ervaring van mijn generatie: onze ouders, de leraren, de professoren, konden charmant zijn, groots, verstandig – en desalniettemin hadden ze in het Derde Rijk dat en dat en dat onderschreven. Die spanning maakt

het zo moeilijk snel met je oordeel en veroordeling klaar te staan”.

De schrijver reikt ons geen pasklare antwoorden aan, maar door ons lezers onszelf te laten identificeren met Hanna, die dan later opzichtster in een concentratiekamp blijkt te zijn geweest, laat hij ons aan den lijve voelen hoe gecompliceerd alles is: want het is onmogelijk geworden haar zomaar te veroordelen. Nu moeten we zelf worstelen en gaan nadenken, zoals Michael dat ook deed, en zoals de gehele na-oorlogse generatie in Duitsland en elders dat deed, en iedereen die ook in deze tijd met de gruwelen van oorlog en geweld geconfronteerd wordt. Een simpele berechting heft de schaamte en het schuldgevoel niet op; sterker nog, de vraag naar wat rechtdoen eigenlijk betekent komt beklemmend naar voren, zoals we al zagen.

Een simpele berechting heft de schaamte en het schuldgevoel niet op; sterker nog, de vraag naar wat rechtdoen eigenlijk betekent komt beklemmend naar voren.

Schlink gebruikt in zijn roman ook prachtige symbolen. We zagen al Hanna's dwangmatige drang om zich te douchen, te wassen. Deze wasdwang zien we ook bij Shakespeare in zijn toneelstuk *Macbeth*, als Lady Macbeth de moorden van zich af wil wassen. We zagen ook de symboliek van de droom over het huis waar Hanna woonde. Een ander veel gebruikte vorm van symboliek is die van de jaargetijden: in het eerste deel, als de verhouding tussen Michael en Hanna begint is het lente; het taalgebruik is dan eerder poëtisch te noemen. In het tweede deel, waarin Michael volwassen wordt en afstudeert, is het zomer. Het taalgebruik is intellectueel, reflexief, filosofisch. In het derde deel, waarin Hanna in de gevangenis leert lezen en schrijven m.b.v. Michael's voorleesbandjes en zich uiteindelijk van het leven berooft, is het

herfst. Het taalgebruik is dan zowel poëtisch als filosofisch.

Een vraag die nog blijft hangen is: Waarom heeft Hanna zich opgehangen?

- omdat ze nooit een brief van Michael kreeg?
- omdat ze zich al te zeer schuldig voelde wegens haar nazi-verleden?
- omdat ze angst had om de confrontatie met het leven buiten de gevangenis aan te gaan?
- als zelfopgelegde boete / straf voor haar misdaad?

De lezer mag het zelf bepalen, want de roman draagt geen 'alwetende' oplossingen aan. Het leven laat zich niet eenvoudig oplossen met wat gerichte uitspraken. Wij zullen er ieder voor onszelf mee moeten worstelen en zoeken. Het kenmerk van een goede roman is juist die complexiteit, die meerduidigheid. Misschien mag je zeggen dat 'Der Vorleser' ook een pleidooi is voor het lezen. Zeker in onze tijd lijkt het lezen plaats te maken voor de consumptie van losse beelden via tv, internet en ander visuele media, waardoor het eigen creatieve denkproces bepaald niet gestimuleerd wordt, maar de gevoelens eerder dreigen af te stompen.

Voor mij als lezer was het meest boeiende aspect van het lezen van *Der Vorleser* het ervaren van deze roman als metafoor voor de evolutie van de mens. Aan het begin is hij nog een onbeschreven blad, een analfabeet zogezegd. Hij staat aan het begin, in de lente a.h.w. van zijn cyclische levensreis. Langzaam ontwikkelt hij zijn menselijke kwaliteiten, d.w.z. hij ontwikkelt zijn denkvermogen, en daarvoor wordt hier de literatuur als symbool gebruikt. Wat waren de boeken die Michael Berg aan Hanna voorlas? Het waren de grote werken uit de wereldliteratuur: Homerus' *Odysee*, Tolstoj's *Oorlog en Vrede*, Goethe, Heine en zovele anderen. Al deze romans, toneelstukken en poëzie vormen de spiegel van de ontwikkelingsgang der mensheid. In deze roman komt bij deze evolutionaire

ontwikkeling ook de vraag van goed en kwaad aan de orde. Wat op een bepaald moment de juiste keuze lijkt te zijn, kan in een latere ontwikkelingsfase niet langer als goed ervaren worden en moet dan weer in evenwicht gebracht worden. Dit is een prachtige weergave van de Wet van Karma. Vandaar ook dat de vraag of iemand in staat is te oordelen over iemand anders, laat staan hem te veroordelen, indringend aan de orde gesteld wordt in dit boek. Als Hanna in alle oprechtheid en ernst aan de rechter vraagt: “Was hätten Sie denn gemacht?”, dan valt de hele rechtszaal stil. Want wat moest de rechter zeggen, wat kón hij daarop antwoorden?

Uit de roman blijkt dat de mens, naarmate hij verder evolueert, leert lezen en schrijven om in de termen van dit boek te blijven, hij ook steeds meer leert zelf verantwoordelijkheid te dragen. In Hanna's geval wordt dit gesymboliseerd door haar verblijf in de gevangenis als in een klooster en door het lezen van alles wat zij over de concentratiekampen kan vinden. Zij neemt daarmee zelf de verantwoordelijkheid voor haar daden bewust op zich, en daarmee zijn we aan het einde van haar leven, als bewustwordingsfase in haar evolutionaire

proces, gekomen. Niet dat we de illusie hebben dat daarmee haar evolutie voltooid is. Bernard Schlink maakt dat zeer duidelijk in de passage waarin hij de vraag stelt of er sprake is van vooruitgang van het recht, een ontwikkeling naar meer schoonheid, waarheid, liefde en humaniteit, waarover we eerder spraken. Hij vergeleek de ontwikkelingsgang met het verhaal van de ‘Odyssee’. Voor ons als theosofen is het een schitterende verwoording van de cyclische pelgrimstocht van de monade op weg naar werkelijk inzicht in liefde en waarheid. Ik geloof dat juist daarom Bernard Schlink's roman *Der Vorleser* zo'n sterk boek is, omdat de schrijver zich als het ware boven het concrete thema verheft en het plaatst in een religieus-filosofische context. Begrijpen betekent dan niet meer oordelen. Trouwens, de ander en jezelf, daar kun je eigenlijk geen onderscheid tussen maken.

De laatste, al eerder geciteerde, regels uit de roman onderstepen deze stellingname in mijn ogen welsprekend:

“Die Schichten unseres Lebens ruhen so dicht aufeinander auf, dass uns im Späteren immer wieder Früheres begegnet, nicht als Abgetanes und Erledigtes, sondern gegenwärtig und lebendig”.

De volledige mens, de mens die heel geworden is (en daardoor 'heilig'),
is degene die het universele met het individuele verenigt,
de uniekheid van het moment
met de eeuwigheid van de cyclische wederkeer
van constellaties en uiterlijke situaties.

Lama Anagarika Govinda

De in deze rubriek gerecenseerde boeken zijn voor uitleen beschikbaar in de Theosofische Bibliotheek te Amsterdam.

BHAJA GOVINDAM, Loof de Heer!, Conversion Productions, Amsterdam, 44 bladzijden, ISBN: 90 76392 18 8, prijs €11.

Shrî Âdi Shankara (ong. 800 n.Chr) geldt als een grote filosofische en godsdienstige hervormer. Hij blies de traditie van de Upanishaden nieuw leven in door de filosofie van Advaita Vedanta opnieuw te formuleren. Zo gaf hij aan het India van de negende eeuw een nieuw godsdienstig elan mee. Dat elan heeft tot op de dag van vandaag stand gehouden.

Shankara staat in de eerste plaats bekend als een groot en begenadigd filosoof.

Minder bekend zijn de vele lofzangen en hymnen die hij schreef ter ere van de grote emanaties van het Absolute in de schepping, zoals Shiva, Vishnu en de Mahâ Devî.

Het loflied 'Bhaja Govindam' is geschreven ter ere van Vishnu die als de 'goede herder' Krishna (Govinda) wordt vereerd. Dit

lied wordt in alle mogelijke vormen en uitvoeringen dagelijks overal in India en daarbuiten gezongen en ten gehore gebracht.

Er gaat een grote samenbindende kracht van uit.

Deze lofzang geeft in de meest eenvoudige bewoordingen de essentie weer van de leer van Vedanta. De Sanskriet-teksten liggen gemakkelijk in het oor en kunnen dus worden gezongen als een bhajan.

Deze uitgave is het tweede deeltje in de reeks van de Ramakrishna Vedanta Vereniging Nederland te Amstelveen en is mede bedoeld als bhajan tekst voor de puja-eredienst in de gebedsruimte.

Het laatste vers van het eerste deel zegt:

'Zonsopgang en zonsondergang, licht en duisternis, winter en lente, zij komen en zij gaan. De tijd zelf danst op en neer. Het leven ebt al spoedig weg. Toch blijft de mens maar hopen. Helaas, hij weet wat dat betreft van geen ophouden. Dwaas die je bent, bid tot Govinda! Bid tot Govinda! Bid tot Govinda!'

From Poimandres to Jacob Böhme: Gnosis, Hermetism and the Christian Tradition

geredigeerd door Roelof van den Broek en Cis van Heertum, ISBN 90 71608107, een uitgave van de Bibliotheca Philosophica Hermetica, Amsterdam In de Pelikaan 2000, 432 blz, prijs € 44,28

Ter gelegenheid van de 80-jarige geboortedag van Gilles Quispel, de nestor van de Hermetische Gnosis, organiseerde de Universiteit van Amsterdam een symposium. De veertien gehouden lezingen zijn in bovengenoemd boek opgenomen. De Gnosis (de innerlijke ervaring van een uiteindelijke werkelijkheid) van de antieke oudheid, van de Middeleeuwen en van de vroegmoderne periode wordt besproken vanuit de optiek van Hermetische en gnostische overleveringen, de Hermetische rites, magie, alchemie, de apocalyptische visie, en de invloed van het Hermetische gedachtegoed op het vroege christendom en de middeleeuwse theologen. Men kan er de stelling vinden van het bestaan van de Hermetisch-Christelijke Gnosis als derde component, naast theologie en filosofie.

Het Hermetisch Gnosticisme werd in het midden van de twintigste eeuw gezien als niet meer dan een verzameling populaire Griekse filosofische gedachten. Door de ontdekking in 1940 van de Nag Hammadi-geschriften kwam er een kentering in deze opstelling. Peter Kingsley ver-

Boek & periodiek

---

klaart dit in het openingsartikel *Approaching Ancient Esoteric Tradition*. Het inzicht ontstond dat de geschriften van Hermes Trismegistus voortkwamen uit een onder bepaalde kringen in Alexandrië levende traditie. Men kreeg oog voor de menselijke dimensie, waarbij de wisselwerking tussen leraar en leerling en de moeilijkheden die de leerling ondervindt bij de spirituele ontwikkeling centraal staan. Ook ging men ertoe over om de teksten te bestuderen met de achterliggende vraag naar de bedoeling hiervan en wie van ons voorbereid is om een soortgelijk proces als in de tekst wordt beschreven door te kunnen maken.

Roelof van den Broek stelt in het artikel *Religious Practices in the Hermetic Lodge* dat uit de Nag Hammadi-geschriften, o.a. *Verhandelingen over de Achtste en Negende Hemelsfeer* en uit het C.H. hoofdstuk XIII, het bestaan blijkt van mystieke ervaringen en verschillende graden van inwijding in Hermetische genootschappen. Men treft er de heilige kus aan (zoals later bij de christenen), de doop met de geest en een heilig maal. De ingewijden zouden zich broeders noemen.

Poimandres is een naam die veelvuldig in het boek van Blavatsky, *De Geheime Leer*, wordt genoemd. Meer over de achtergrond, de betekenis en het ontstaan van de naam Poimandres, vindt men in het artikel van Peter Kingsley, *The Etymology of the name and Origins of the Hermetica*. Al lezende krijgt men oog voor de Egyptische achtergrond van het *Corpus Hermeticum* (C.H.). Meer be-

grip voor het C.H. kan verkregen worden wanneer men zich realiseert dat het ontstaan hiervan gezocht moet worden in de cultuur van het uitleggen van dromen zoals dit in de Egyptische tempelpraktijk plaatsvond. De *Hermetica* zou het product zijn van de Griekse cultuur in Egypte. De naam Poimandres is ontstaan door een Griekse vertaling van eigenschappen die aan de Egyptische god van wijsheid, Thoth, zijn toegeschreven. Ik ben Poimandres, de Geest van de volstreckte vrijmacht, Ik weet wat je wilt en ik ben overal bij je (C.H., I, 2). Het was in die tijd gebruikelijk om Egyptische goden eerder te benoemen naar hun eigenschappen dan naar hun naam. Deze vertaling van het Egyptisch in het Grieks wordt toegeschreven aan Hermes Trismegistus. Langzamerhand wordt het begrijpelijk waarom het Hermetisme een traditie van vertalen wordt genoemd. Centraal staat het zoeken naar de innerlijke betekenis van een woord, dat de vertaling van een woord uit een andere cultuur is.

Het artikel van Roelof van den Broek *The Hermetic Apocalypse and other Greek Predictions of the End of the religion* alsmede het artikel van Gilles Quispel over reïncarnatie en magie in de *Asclepius* maken duidelijk dat veel kennis van de *Hermetica* verkregen kan worden door bestudering van het C.H. en de *Asclepius*. De *Asclepius* is een vertaling van een Griekse tekst en bevat esoterische informatie voor de ingewijde voor de diverse stadia die hij/zij heeft door te maken. De Griekse tekst wordt de *Teleios Logos* (de volledige openbaring) genoemd. De

Teleios Logos zou in de eerste eeuwen na Chr. geschreven zijn. In die tijd was de bevolking Grieks, Joods en Egyptisch en bestond er een hellenistische beschaving. De holistische filosofie van Posidonius van Apameia gaf de toon aan. Uit het hellenisme kwamen de ideeën over het Zelf, reïncarnatie en onsterfelijkheid voort.

De *Asclepius* is geschreven om het Egyptische volk te troosten en te verheerlijken. De Egyptenaren leefden eeuwenlang onder vreemde overheersing. De *Asclepius* wil aantonen dat de Egyptische cultuur en de beschaving de bakermat van elke cultuur zijn. Veel overeenkomst treft met erin aan met de Joodse Gnosis.

In West-Europa was de invloed van het Hermetisme merkbaar gedurende de periode van 1400-1700. Daarna werd deze filosofie verdrongen door de mechanistische ideeën van Newton, het rationalisme en de verlichting. Als reactie hierop ging het Hermetisme ondergronds en overleefde in geheime genootschappen zoals bijvoorbeeld de rozenkruisers en de vrijmetselarij. De Hermetiek doet thans weer haar intrede in de Theosofie en de New Age-beweging.

Een antwoord op de vraag naar de wortels van het gnosticisme wordt door Gilles Quispel gegeven in het artikel *Hermes Trismegistus and the Origins of Gnosticism*. Alles zou erop wijzen dat het gnosticisme (in heidens opzicht, in Joodse en christelijke optiek) terug is te herleiden naar Alexandrië in Egypte. Hier vindt men eveneens de oorsprong van de gnostische

Boek & periodiek

---

driedeling, de reïncarnatie-gedachte, de transformatie door visie zoals Quispel dit beschrijft in het artikel Reincarnation and the Magic in the Asclepius. De Egyptische religie wordt gekenmerkt door het perspectief van een leven na de dood. In de Asclepius wordt gewezen op de functie van spreuken voor het verkrijgen van een onsterfelijk leven. Zoals Quispel laat zien speelt de magie in de Egyptische kunst een heel voorname rol. De invloed van de Egyptische kunst reikt ver, want de iconkunst zou voortkomen uit de door de Egyptenaren aan de overledenen meegegeven mummieportretten.

Dat in iedere filosofie een symboliek te vinden is waarmee een identiek onderwerp wordt weergegeven blijkt wel uit de mythe van de reis van de ziel door de ruimte. We komen onder andere het visioen van de profeet Ezechiël tegen in Ezechiël I, 26. Dit thema treffen we ook in het kabbalisme (zie verder) aan. De mens wordt verlicht volgens de mythe van de reis van de ziel door de ruimte. En zoals het Hermetisme aangeeft is het doel van het leven transformatie door visie op hogere sferen. Bij de reis door de ruimte bedient men zich van wachtwoorden, die teruggaan

naar het proces van sterven zoals dit bij de Egyptenaren bekend was. In West-Europa wordt de Egyptische magie geïntroduceerd in de vorm van de tweedeling zwarte en witte magie. Dit zou de aanzet zijn voor het ontstaan van het kabbalisme. In werkelijkheid is het kabbalisme een gnostische beweging van het Judaïsme. Hierin wordt het opstijgen naar de hemelen van enkele rabbi's beschreven om de 'kabod' te aanschouwen. Het kabbalisme kenmerkt zich dat door de mystieke beschouwing van een tekst uit de heilige schrift men in de magie belandt. Hermetisme en de kabbala dateren uit dezelfde periode, weerspiegelen dezelfde cultuur, het hellenisme, en hebben als de bron de gnosis uit Alexandrië.

In de artikelen over Valentinus en de apostel Paulus benadert Quispel de gnostiek vanuit de vroegchristelijke optiek. Valentinus christianiseerde de mythe van de Gnostika. Christus staat in het middelpunt van de geschiedenis, en is de hoeder van de onbewuste geest die in de mens verborgen is. Het Geheime Boek van Jacobus en het Evangelie van de Waarheid, behorende tot de Nag Hammadi-geschriften, komen voort uit de school van Valentinus. In het Evangelie van de Waarheid

vindt men het kernthema van de gnostiek. Hierin kan men kennis opdoen van de waarheid over ons ware wezen, wie we werkelijk zijn, maar dat we vergeten hebben. We ontwaken tot kennis. Volgens de vroegchristelijke zienswijze bevrijdt Christus de spirituele mens uit de wereld en openbaart hem de onbekende god en zijn diepste zelf.

Van Paulus leren we dat het christendom liefde is en dat er een niet te kennen God is. In en door Hem leven wij en we vinden in Hem onze bestaansgrond. Het wordt duidelijk dat de Gnostiek en het vroege christendom veel dichter bij elkaar staan dan de kerkvaders het hebben doen voorkomen.

Dit zeer lezenswaardige en boeiende boek, waarvan twaalf essays geschreven zijn in de Engelse taal, één in de Franse taal en één in de Duitse taal vraagt het nodige van de lezer. Naar mijn mening is een behoorlijke kennis van deze materie vooraf een vereiste. Het boek behoort tot de Bibliotheca Philosophica, die de grootste verzameling van geschriften over de Hermetica bevat. Een persoonsregister is achter in het boek opgenomen. Helaas ontbreekt een zakenregister.

Ton van Beek

De werkelijkheid is één,
ook al geven de wijzen
er verschillende namen aan.

De Upanishads

Voorjaarsdag 1 maart, Genesis 1 t/m 6 door Henk Spierenburg

Graag herinneren wij u allen aan deze dag. Het is altijd weer een genoegen om Henk Spierenburg in ons midden te hebben. In *Theosofia* nummer 6 heeft u een folder kunnen aantreffen met het programma van deze dag. Wij hopen velen van u te mogen begroeten. De koffie staat klaar vanaf 10.00 uur. Het programma start vanaf 11.00 uur. Mocht u nog vragen hebben: deze kunt u richten aan het secretariaat, dinsdags en donderdags van 10.30-17.00 uur.

Inner and Outer Change, prof. Krishna, mei 2003

Van vrijdag 23 t/m zondag 25 mei 2003 wordt door de T.V.N. in samenwerking met de Vlaamse afdeling een weekend georganiseerd met als onderwerp: "From Inner to Outer Transformation". (Voor Nederlandse vertaling wordt gezorgd). Plaats: het Internationaal Theosofisch Centrum in Naarden.

Spreker: prof. Krishna, voor velen onder ons geen onbekende, omdat hij in de negentiger jaren een aantal malen op het Theosofisch Centrum in Naarden was. Prof. Krishna is lid van de Theosofische Vereniging. Hij is een zeer gewaardeerde spreker en heeft in vele landen in de wereld lezingen gehouden. Van acht door hem in 1992 en 1993 gehouden lezingen is een boek samengesteld met als titel: *Right Living In Modern Society*. De thema's die daarin besproken worden zijn gebaseerd op de leringen van Krishnamurti.

Prof. Krishna heeft het vermogen op eenvoudige wijze moeilijke thema's aan de orde te stellen. Krishnamurti heeft hem destijds gevraagd rector te worden van het Rajghat Education Centre van de Krishnamurti Foundation in India. Onlangs heeft prof. Krishna deze functie neergelegd. Gedurende zijn werkzame leven was hij ook professor in de natuurkunde.

De details van het programma zijn op dit moment nog in voorbereiding, maar noteert u alvast de data in uw agenda!

Als de vensters van de waarneming
schoongemaakt zouden worden,
dan zou alles aan de mens verschijnen
zoals het is, oneindig.

William Blake

Agenda

februari 2003

- 1 Studiegroep *Geheime Leer* in Amsterdam

maart 2003

- 1 Voorjaarsdag met dhr. H.J. Spierenburg over Genesis 1 t/m 6 in Naarden.
- 8 Studiegroep *Goddelijk Plan* in Amsterdam

april 2003

- 5 ALV te Amsterdam
- 11 t/m 13 H. Gething over Jonathan Livingstone Seagull, te Naarden
- 12 Studiegroep *Geheime Leer* in Amsterdam

mei 2003

- 3 Studiegroep *Goddelijk Plan* in Amsterdam
- 23 t/m 25 Weekend met prof. Krishna. Inner and outer change. In vertalingen wordt voorzien.

juni 2003

- 14 Studiegroep *Geheime Leer* in Amsterdam

juli 2003

- 16-17 EFTS Naarden
- 18-20 Viering 100 jaar EFTS in Naarden
- 21-28 Dr. Aryel Sanat in Naarden

augustus

- 11-18 Italiaans- en Franstalige zomerschool in Naarden

oktober 2003

- 11 t/m 18 Europese School in Bretagne (Fr)

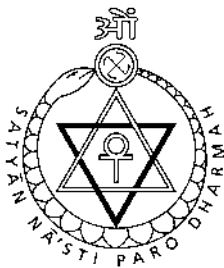
Vrijheid van denken

De Theosophical Society heeft zich wijd en zijd over de wereld verspreid en leden van alle religies zijn en worden er lid van zonder dat ze de specifieke dogma's, leringen en geloofsovertuigingen van hun eigen geloof opgeven. Daarom is het wenselijk het feit te benadrukken dat er geen enkele lering, geen enkele mening is, door wie ook onderwezen of gekoesterd, die in enig opzicht voor enig lid van de Vereniging bindend is, dat er geen lering, mening is die niet vrijelijk door enig lid mag worden aangenomen of verworpen. Instemming met haar drie doeleinden is de enige voorwaarde voor lidmaatschap.

Geen leraar of schrijver, van H.P. Blavatsky tot nu toe, heeft enige autoriteit om zijn leringen of opvattingen op te leggen aan leden. Elk lid heeft evenveel recht om zich te verbinden aan elke school van denken welke hij/zij wenst te kiezen, maar hij/zij heeft geen recht om die keuze aan een ander op te dringen.

Noch een kandidaat voor enig werk, noch enige stemgerechtigde kan onverkiesbaar gemaakt worden of het stemrecht ontnomen worden wegens enige opvatting die hij/zij heeft of wegens het lid zijn van een school van denken waartoe hij/zij zou behoren. Meningeën of opvattingen geven geen recht op voorrechten en kunnen evenmin aanleiding zijn om strafmaatregelen te nemen.

De leden van de 'General Council' vragen elk lid van de Theosophical Society ernstig om deze fundamentele principes van de Theosophical Society te verdedigen, te handhaven en er naar te handelen, en ook onbevreesd zijn eigen recht te doen gelden op vrijheid van denken en van meningsuiting, binnen de grenzen van hoffelijkheid en rekening houdend met anderen.

Uitgeverij der Theosofische Vereniging in Nederland

Tolstraat 154, 1074 VM Amsterdam
Tel. (020) 676 56 72, fax (020) 675 76 57
e-mail: books@theosofie.nl

Boeddhistische Catechismus

door H.S. Olcott
128 blz., gebonden, met leeslint
ISBN: 90 6175 082 2, NUR: 718
Prijs: i 17,50

**Verschenen:
Januari 2003**

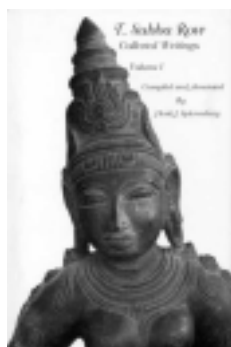
Omdat de schrijver geen voorkeur kent voor een specifieke boeddhistische stroming, biedt het werkje voor een groot aantal lezers wellicht onverwachte perspectieven. Het leven van de Boeddha, zijn (ethisch-filosofische) leer en de volgelingen van deze leer worden erin beschreven, maar ook het (vermeende) conflict tussen religie en de wetenschap komt aan bod. Dit alles in een vraag-en-antwoord vorm. Als bijlage zijn de 14 gemeenschappelijke grondbeginselen van alle boeddhistische scholen, van de hand van Olcott, opgenomen.

Studies in de Bhagavad Gita

door T. Subba Row
200 blz., gebonden, met leeslint, woordenlijst, index
ISBN: 90 6175 078 4
Prijs: € 15,88

Vier lezingen over de Bhagavad Gita, door één van India's grootste negentiende eeuwse geleerden.

T. Subba Row Collected Writings Vols I & II*

compiled and annotated by H.J. Spierenburg
Vol I: 288 blz., paperback
ISBN: 1 889598 30 5
Prijs: € 24,50
Vol II: 400 blz., paperback, bibliografie, index
ISBN: 1 889598 31 5
Prijs: € 24,50

* Deze titel leveren wij alleen rechtstreeks aan particulieren.

Deze uitgaven zijn verkrijgbaar via de erkende boekhandel of rechtstreeks bij de uitgever, tenzij anders vermeld. Wij zijn maandag tot en met vrijdag van 10.30 tot 17.00 uur geopend.